

Prof. dr. Sead SELIMOVIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

**BIJELJINA OD 1991. DO 2013. GODINE:
PROMJENE U ETNIČKOJ STRUKTURI STANOVNIŠTVA
POD UTJECAJEM RATA PROTIV REPUBLIKE BOSNE I
HERCEGOVINE**

Apstrakt: *Prije agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u Bijeljini su zajedno živjeli: Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Jugoslaveni i Ostali. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u općini Bijeljina je živjelo 96.988 stanovnika. Bošnjaka je bilo 30.229 (31,17%), Srba 57.389 (59.17%), Hrvata 492 (0,51%), Jugoslavena 4.426 (4,56 %) i Ostalih 4.452 (4,59 %). U isto vrijeme, u gradu Bijeljina živjelo je 36.414 stanovnika: 19.024 Bošnjaka (52,24%), 10.450 Srba (28,70%), 366 Hrvata (1,00%), 3.452 Jugoslavena (9,48%) i 3.122 Ostalih (8,57%). Stanovništvo Općine je živjelo u gradu Bijeljina i još 58 naselja. Bijeljina je kao strateški važan grad u planovima i ciljevima agresora, bila meta napada već od 1991. godine. Na ovaj bosanski grad je planirana, pripremana i organizovana agresija i ratni zločini nad Bošnjacima. U Bijeljini su organizirani logori za Bošnjake, ubijani su civili, vršena su masovna i sistematska silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja, ciljano je ubijana i progonjena bošnjačka elita, masovno su protjerivani i deportovani civili, uništavana su kulturna dobra i imovina te srušeni svi islamski vjerski objekti.*

Bijeljina je prvoga aprila 1992. godine, bila napadnuta od strane tzv. "srpskih snaga". Meta napada bili su Bošnjaci, Albanci, Romi i drugi nesrbi, koji nisu bili svjesni šta se dešava u njihovome gradu. Ubijani su u svojim kućama, stanovima, džamijama. Masakrirani su i na Ramazanski bajram, 4. aprila 1992. godine. Okrutnošću se posebno isticala tzv. Srpska dobrovoljačka garda (SDG), specijalna jedinica Službe državne bezbjednosti Srbije, koju je predvodio Željko Ražnatović Arkan, i koja je bila pod direktnom komandom režima Slobodana Miloševića u Srbiji, te "Mirkovi četnici" koje je predvodio Mirko Blagojević. Pod Arkanovu komandu stavila se općinska vlast, policija, vojska, sudstvo, Teritorijalna odbrana. Bijeljina je bila okupirana. Samo u toku mjeseca aprila 1992. godine u Bijeljini su

ubijena najmanje 93 civila (81 Bošnjak, 8 Albanaca, 3 Srbina i 1 Hrvat). Od 31. marta do 6. aprila 1992. godine, ubijeno je najmanje 55 civila.

Slike zločina sa bijeljinskih ulica, brzo su obišle svijet, ali na slike užasa međunarodna zajednica nije reagirala. Bijeljina je bila generalna proba za rat, ubistva, ratne zločine i genocid koji su ubrzo uslijedili u cijeloj Republici Bosni i Hercegovini.

Rat u Bosni i Hercegovini je okončan potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 14. decembra 1995. godine u Parizu. Po mišljenju mnogih istraživača, intelektualaca različitih profila, Sporazum je legalizirao genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.

Prema Dejtonskom sporazumu, u unutrašnjoj strukturi Bosne i Hercegovine postoje dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine, koju čini 10 kantona i Republika Srpska. Osim dva entiteta, postoji i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine, koji je nastao Odlukom Međunarodnog arbitražnog suda. Uspostavljen je 8. marta 2000. godine.

U periodu od 1992. do 1995., približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano napustiti svoje domove. Poslije rata počeo je povratak, između ostalog, i u Bijeljini. Proces povratka prognanih Bošnjaka tekao je sporo i neorganizirano. Prvi val povratka tekao je od 1996. do 2000. godine. Prognanici su se najviše vraćali u Mjesnu zajednicu Janja. Godine 1998. obnovljen je rad Medžlisa Islamske zajednice u Bijeljini i od tada počinje proces povratka imovine. Sve je išlo izuzetno sporo uz puno opstrukcija lokalnih vlasti. Ipak, 2002. godine "izliveni" su temelji za svih pet porušenih džamija u Bijeljini. Džamije su obnavljane zahvaljujući, između ostalog, sredstvima bijeljinaца koji su živjeli u inozemstvu.

Otežavajuća okolnost za povratnike je i činjenica što u bosanskohercegovačkom entitetu Republika srpska negira bosanski jezik. Zabranjuje se izvođenje nastave na bosanskom jeziku, a jezik se imenuje nepostojećim bošnjačkim jezikom. Time se vrši diskriminacija učenika koji žele da se njihov jezik imenuje bosanskim jezikom. Osim toga, visoki zvaničnici iz Republike srpske u javnim istupima negiraju državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake kao narod, što utiče na perspektivu ljudi ovih prostora. Situacija sa upošljavanjem u javnoj upravi nije dobra. Povratnici se, uglavnom, bave poljoprivredom, no ovdje postoji problem plasmana viška proizvoda.

Godine 2013. izvršen je popis stanovništva u Bosni i Hercegovini. Bio je to prvi popis nakon rata i agresije. Općina Bijeljina imala je 107.715 stanovnika, što je za 10.727 stanovnika više u odnosu na 1991. godinu. Stanovništvo je živjelo u gradu Bijeljina i još 66 naselja, što je za 8 naselja više u odnosu na 1991. godinu. Etnička struktura stanovništva se značajno promijenila pod utjecajem rata protiv Bosne i

Hercegovine. Srba je, 2013. godine, bilo 91.784, što je za 34.395 osoba više u odnosu na 1991. godinu, Bošnjaka 13.090, što je za 17.139 osoba manje, Hrvata 515, što je za 23 osobe više, Ostalih 1.550, što je za 2.902 osobe manje u odnosu na 1991. godinu. Onih koji se nisu izjasnili, u etničkom smislu, u općini Bijeljina bilo je 674 a bez odgovora 102 osobe.

U gradu Bijeljini živjelo je 42.278 stanovnika, što je za 5.864 osobe više u odnosu na 1991. godinu. Srba je bilo 35.798, što je za 25.348 osoba više u odnosu na 1991. godinu, Bošnjaka 4.469, što je za 14.555 manje, Hrvata 315, što je za 51 osobu manje i Ostalih 1.159, što je 1.963 osobe manje u odnosu na 1991. godinu. Onih koji se nisu izjasnili u etničkom smislu bilo je 502 i bez odgovora 35 osoba. Općina Bijeljina imala je, u ukupnom stanovništvu, 85,21% Srba, što je za 26.04% više u odnosu na 1991. godinu, a Bošnjaka 12,15%, što je za 19,02% manje u odnosu na 1991. godinu. Hrvata je bilo manje za 0,03%, a Ostalih manje za 3,14% u odnosu na 1991. godinu.

U gradu Bijeljini došlo je do drastične promjene etničke strukture stanovništva u odnosu na 1991. godinu. Naime, Bošnjaci su 1991, činili 52,24% stanovništva grada, Srbi 28,70%, Jugoslaveni 9,48%, Ostali 8,57% i Hrvati 1,00%. Broj Bošnjaka smanjen je za 41,67% i iznosio je 10,57% u ukupnom stanovništvu Bijeljine. Za isto vrijeme povećao se procenat Srba sa 28,70% na 84,67%. Povećanje je, dakle, iznosilo 55,97%. Procenat Hrvata smanjen je za 0,25%, a Ostalih za 5,83% u odnosu na 1991. godinu.

Bijeljina je tipičan primjer kako se ratom, ubistvima, protjerivanjem, silovanjem, zastrašivanjem, odvođenjem u logore, prisilnom mobilizacijom, rušenjem i drugim sredstvima može drastično promijeniti etnička struktura stanovništva jednoga grada. Svakako, ne treba zanemariti ni druge uzroke smanjenja broja Bošnjaka u Bijeljini, kao što su: sigurnosna situacija, ekonomski položaj, obrazovanje, putna i druga infrastruktura itd.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Bijeljina, agresija, rat, ratni zločini, etničko čišćenje, Bošnjaci, Srbi, Hrvati, povratak.

BIJELJINA FROM 1991 TO 2013. CHANGES IN THE ETHNIC STRUCTURE OF THE POPULATION UNDER THE INFLUENCE OF THE WAR AGAINST THE REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *Before the aggression on the Republic of Bosnia and Herzegovina, Bosniaks, Serbs, Croats, Yugoslavs and Others lived together in Bijeljina. According to the 1991 census, there were 96,988 inhabitants in the municipality of Bijeljina. There were 30,229 Bosniaks (31.17%), 57,389 Serbs (59.17%), 492 Croats (0.51%), 4,426 Yugoslavs (4.56%) and 4,452 Others (4.59%). At the same time, the city of Bijeljina had a population of 36,414: 19,024 Bosniaks (52.24%), 10,450 Serbs (28.70%), 366 Croats (1.00%), 3,452 Yugoslavs (9.48%) and 3,122 Others. (8.57%). The population of the Municipality lived in the city of Bijeljina and another 58 settlements.*

Bijeljina, as a strategically important city in the plans and goals of the aggressors, has been the target of attacks since 1991. Aggression and war crimes against Bosniaks were planned, prepared and organized against this Bosnian town. Camps for Bosniaks were organized in Bijeljina, civilians were killed, mass and systematic rapes and other forms of sexual violence were committed, the Bosniak elite was targeted killed and persecuted, civilians were expelled and deported en masse, cultural property and property were destroyed, and all Islamic religious objects.

On April 1, 1992, Bijeljina was attacked by the so-called "Serbian forces". The targets of the attack were Bosniaks, Albanians, Roma and other non-Serbs, who were unaware of what was happening in their town. They were killed in their houses, apartments, mosques. They were also massacred on Eid al-Fitr, April 4, 1992. The so-called The Serbian Volunteer Guard (SDG), a special unit of the Serbian State Security Service, led by Zeljko Raznatovic Arkan, which was under the direct command of Slobodan Milosevic's regime in Serbia, and the "Mirko Chetniks" led by Mirko Blagojevic. Under Arkan's command was placed the municipal government, the police, the army, the judiciary, the Territorial Defense. Bijeljina was occupied. In April 1992 alone, at least 93 civilians were killed in Bijeljina (81 Bosniaks, 8 Albanians, 3 Serbs and 1 Croat). From March 31 to April 6, 1992, at least 55 civilians were killed. Pictures of crimes from the streets of Bijeljina quickly went around the world, but the international community did not react to the pictures of horror. Bijeljina was a rehearsal for war, murder, war crimes and genocide that soon followed throughout the Republic of Bosnia and Herzegovina.

The war in Bosnia and Herzegovina ended with the signing of the Dayton Agreement on December 14, 1995 in Paris. According to many researchers,

intellectuals of various profiles, the Agreement legalized the genocide of Bosniaks in Bosnia and Herzegovina.

According to the Dayton Agreement, there are two entities in the internal structure of Bosnia and Herzegovina: the Federation of Bosnia and Herzegovina, which consists of 10 cantons, and the Republika Srpska. Apart from the two entities, there is also the Brčko District of Bosnia and Herzegovina, which was created by the Decision of the International Arbitration Court. It was established on March 8, 2000.

Between 1992 and 1995, approximately 2,2 million people in Bosnia and Herzegovina were forced to flee their homes. After the war, he began to return, among other things, to Bijeljina. The return process of the expelled Bosniaks was slow and disorganized. The first wave of returns ran from 1996 to 2000. The exiles mostly returned to the local community of Janja. In 1998, the work of the Majlis of the Islamic Community in Bijeljina was renewed, and since then the process of returning property has begun. Everything went extremely slowly with a lot of obstruction by the local authorities. However, in 2002, the foundations for all five demolished mosques in Bijeljina were "poured out". The mosques were renovated thanks, among other things, to the funds of whites who lived abroad.

An aggravating circumstance for returnees is the fact that the Bosnian language is denied in the Republika Srpska entity of Bosnia and Herzegovina. Teaching in the Bosnian language is prohibited, and the language called the non-existent Bosniak language. This discriminates against students who want their language to be called Bosnian.

In addition, high-ranking officials from the Republika Srpska in public appearances deny the state of Bosnia and Herzegovina and Bosniaks as a people, which affects the perspective of the people of this area.

The situation with employment in public administration is not good. Returnees are mainly engaged in agriculture, but here there is a problem of placing surplus products.

In 2013, a census was conducted in Bosnia and Herzegovina. It was the first census after the war and aggression. The municipality of Bijeljina had 107,715 inhabitants, which is 10,727 inhabitants more than in 1991. The population lived in the city of Bijeljina and another 66 settlements, which is 8 settlements more than in 1991. The ethnic structure of the population changed significantly under the influence of the war against Bosnia and Herzegovina. In 2013, there were 91,784 Serbs, which is 34,395 more than in 1991, 13,090 Bosniaks, which is 17,139 fewer, 515 Croats, which is 23 more, and the other 1,550, which is 2,902. persons less than in 1991. In ethnic terms, there were 674 non-respondents in the municipality of Bijeljina and 102 without answering.

The city of Bijeljina had a population of 42,278, which is 5,864 more than in 1991. There were 35,798 Serbs, which is 25,348 people more than in 1991, 4,469

Bosniaks, which is 14,555 less, 315 Croats, which is 51 people less, and Others 1,159, which is 1,963 people less than in 1991. year. Those who did not declare themselves in the ethnic sense were 502 and 35 people did not answer.

The municipality of Bijeljina had, in the total population, 85.21% Serbs, which is 26.04% more than in 1991, and Bosniaks 12.15%, which is 19.02% less than in 1991. There were 0.03% fewer Croats and 3.14% fewer Others than in 1991.

In the city of Bijeljina, there has been a drastic change in the ethnic structure of the population compared to 1991. Namely, Bosniaks made up 52.24% of the city's population in 1991, Serbs 28.70%, Yugoslavs 9.48%, Others 8.57% and Croats 1.00%. The number of Bosniaks decreased by 41.67% and amounted to 10.57% in the total population of Bijeljina. At the same time, the percentage of Serbs increased from 28.70% to 84.67%. The increase was therefore 55.97%. The percentage of Croats decreased by 0.25%, and the number of Others by 5.83% compared to 1991.

Bijeljina is a typical example of how war, murder, expulsion, rape, intimidation, deportation, forced mobilization, demolition and other means can drastically change the ethnic structure of a city's population. Certainly, other causes of the reduced number of Bosniaks in Bijeljina should not be neglected, such as the security situation, economic situation, education, road and other infrastructure, etc.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Bijeljina, aggression, war, war crimes, ethnic cleansing, Bosniaks, Serbs, Croats, return.

UVOD

Devedesetih godina 20. stoljeća počeo je rat protiv Republike Bosne i Hercegovine. Rat su počeli njeni "susjedi" i "komšije": Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Republika Hrvatska.¹

¹ O agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima svjedoče mnogobrojni historijski izvori i literatura. Vidi, između ostaloga: Arhiv ICTY, Predmet broj IT-96-21-T, Predmet: Čelebići 1998, Presuda Pretresnog vijeća, Hag, 16. 11. 1998; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-94-1-A, Predmet protiv Duška Tadića, Presuda Žalbenog vijeća, Hag, 15. 07. 1999; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-96-21-A, Predmet: Čelebići 2001, Presuda Žalbenog vijeća, Hag, 20. 02. 2001; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-99-36-T, Predmet: Radoslav Brđanin, Presuda Žalbenog vijeća, Hag, 01. 09. 2004; Presuda Međunarodnog suda pravde u Hagu: Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore, Hag, 26. 02. 2007; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-04-74, Predmet: Prlić i drugi, Presuda Žalbenog vijeća, Hag, 29. 11. 2017; Arhiv Internacional Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Predmet broj MICT-15-96-T, Predmet Jovica Stanišić-Franko Simatović, Presuda, Hag, 30. 06. 2021; Vidi i predmete (ICTY) protiv Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića, Ratka Mladića, Ljubiše Beare, Zdravka Tolimira, Vujadina Popovića, Radislava Krstića, Drage Nikolića, Momira Nikolića, Radojvoja Miletića, Dragana Obrenovića, Dražena Erdemovića; Vidi: Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2004; Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 2012. (dalje: S. Čekić, *Genocid i istina*

Savezna Republika Jugoslavija i Republika Hrvatska odredile su historijske i strateške ciljeve: zauzimanje i uništenje države Bosne i Hercegovine i istrebljenje Bošnjaka.²

S time u vezi, planirano je i organizovano sistemsko izvršenje svih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a posebno zločina protiv mira i zločina genocida, s ciljem potpunog uništenja Republike Bosne i Hercegovine kao države i Bošnjaka kao naroda.

Režimi susjednih država na čelu sa Slobodanom Miloševićem, Franjom Tuđmanom i njihovim poslušnicima, planirali su, pripremali i organizovali agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, rukovodili i komandovali provođenjem agresije; operativno planirali, pripremali, koordinirali, usmjeravali i preko svojih oficira vodili borbene operacije protiv Republike Bosne i Hercegovine; osiguravali živu silu (starješinski i vojnički kadar), kompletnu logističku podršku (tenkove, transportere, helikoptere, artiljerijsko i pješadijsko naoružanje, radarsko-računarska sredstva, minsko-eksplozivna sredstva, municiju, gorivo i mazivo i druge strateške sirovine, sanitetski materijal, zdravstveno osiguranje i svu drugu vojnu opremu, zatim plate i penzije), te tako neposredno učestvovali u izvršenju genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Samo u periodu do 31. decembra 1994. godine Savezna Republika Jugoslavija je za izvođenje agresije osigurala 89,4% pješadijske, 73% artiljerijske i 95,1% protivavionske municije.³

o genocidu); Smail Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, knjiga 1, 2, 3, Sarajevo 2016. (dalje: S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*). Vidi i: Mesud Šadinlija, *Historiografija i pitanje karaktera rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995, Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), I*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/1, Sarajevo, 2020, 339-351; Marko Attila Hoare, *Historiografija genocida u Bosni i Hercegovini 1992-1995. u radovima stranih naučnika, Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), II*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/2, Sarajevo, 2020, 11-20; Merisa Karović Babić, *Historiografija i historijski izvori o genocidu u Srebrenici, Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), II*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/2, Sarajevo, 2020, 21-69; Izet Šabotić, *Historiografija o Tuzli i Tuzlanskom kraju, koja se odnosi na novi vijek i savremeno doba, nastala u vremenu 2001-2018. godine, Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), II*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/2, Sarajevo, 2020, 127-160.

² Vidi: S. Čekić, *Genocid i istina o genocidu*; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*; Ivo Komšić, *Tuđmanov haški profil: Udruženi zločinački poduhvat na BiH*, Sinopsis, Sarajevo 2021.

³ Navedene podatke je pravovremeno, još u toku sudskog procesa, posjedovao Međunarodni sud pravde, ali ih, na žalost, kao i mnoge druge krucijalne dokaze o neposrednom učešću i odgovornosti Savezne Republike Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i

Savezna Republika Jugoslavija je u Republici Bosni i Hercegovini formirala paradržavnu tvorevinu Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu (Republiku Srpsku), koja je djelovala u ime Savezne Republike Jugoslavije – u svojstvu *de iure* i *de facto* organa i/ili agenta Savezne Republike Jugoslavije, odnosno u svojstvu i za račun i korist Savezne Republike Jugoslavije. Osim toga, Srpska Republika Bosna i Hercegovina (Republika Srpska) bila je samo puki instrument Savezne Republike Jugoslavije, bez ikakve stvarne, političke i vojne samostalnosti, a preko koje je, pored drugih državnih organa, djelovala Savezna Republika Jugoslavija, koja je imala ukupnu i efektivnu kontrolu nad političkim i vojnim rukovodstvom RS-a.⁴

Jedan od strateških ciljeva srpske nacionalističke ideologije, politike i prakse je Bosansko podrinje, kao cjelovit geopolitički prostor, po kome rijeka Drina predstavlja kičmu spajanja teritorija istočne Bosne s Republikom Srbijom, što je i jedan od "strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini".⁵

Cilj ovoga rada je da prikaže i objasni promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bijeljine u periodu od 1991.-2013., koje su se desile pod utjecajem rata protiv Republike Bosne i Hercegovine i počinjenih ratnih zločina.

Bijeljina je, kao strateški važan grad u planovima i ciljevima agresora, bio meta napada već od 1991. godine. Na ovaj bosanski grad je planirana, pripremana i organizovana agresija i ratni zločini nad Bošnjacima. U Bijeljini su organizirani logori za Bošnjake, ubijani su civili, vršena su masovna i sistematska silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja, ciljano je ubijana i progonjena bošnjačka elita, masovno su protjerivani i deportovani civili, uništavana su kulturna dobra i imovina te rušeni islamski vjerski objekti.

Etnička struktura stanovništva Bijeljine 1991. godine

Bijeljina se nalazi na krajnjem sjeveroistoku Bosne i Hercegovine. Ona je centar ravnice Semberija. Graniči se sa općinama Lopare, Ugljevik, Teočak i Zvornik te Brčko distriktom Bosne i Hercegovine. Bijeljina izlazi i na dvije velike

genocidu nad Bošnjacima, nije uzeo u obzir. <http://www.bosnjaci.net/prilog>. „Agresija na R BiH i genocid nad Bošnjacima“. Preuzeto: 20. decembra 2016.

⁴ Vidi: Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu.*; Intervju akademika Smaila Čekića, <http://vijesti.ba/clanak/347803/akademik-cekic-naveo-cinjenice-relevantni-dokazi-za-reviziju-presude-apsolutno-postoje>. Preuzeto: 16. februara 2017, Smail Čekić, Naučne činjenice o genocidu nad Bošnjacima, 14-15.

⁵ Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 02-130/92, Banja Luka, 12. maja 1992, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 22, petak 26. novembar 1993, 866.

rijeke: Savu i Drinu, koje su od iznimnog značaja za njezine stanovnike. Granica sa susjednom Republikom Srbijom čini je važnom strateškom tačkom. Bijeljina je povezana putevima koji vode prema Sarajevu preko Tuzle i Kladnja, preko Tuzle i Doboja, te preko Zvornika, Milića, Vlasenice i Han Pijeska. Dobro je povezana sa Brčko distriktom Bosne i Hercegovine i Banja Lukom, ali i sa gradovima u susjednoj Srbiji.

Privreda Bijeljine i cijele regije bazirala se na poljoprivredi a bile su razvijene i druge privredne grane, poput industrije tekstila, kože i obuće. Značajna preduzeća bila su: Sava, PD Semberija, Panaflex, Kurjak, Zenit i druga.

Bijeljina je imala razvijenu kulturu. Posbno mjesto imala je Narodna biblioteka. osnovana 1932. godine i Muzej Semberije, osnovan 1970. godine. Na tlu Semberije nalaze se i bogati arheološki lokaliteti.⁶

Obrazovanje, također, ima dugu tradiciju. Pored osnovnih i srednjih škola, u Bijeljini od 1953. godine, postoji i osnovna muzička škola.

Bijeljiniu su krasile mnogobrojne građevine izuzetnog historijskog i kulturnog značaja. To su Atik džamija (Sultan Sulejmanova), sa haremom i turbetom, Džamija Ahmed-bega Salihbegovića, Atik i Džedid džamija u Janji, Crkva Prečistog srca Marijina i župni ured, Crkva svete Trojice manastira Tavna, Novo Selo (Franz Josefsfeld) i Sokolski dom u Bijeljini.

Geografski položaj, razvijena privreda, obrazovanje i zdravstvo utjecali su da Bijeljina bude privlačno mjesto za život ljudi različitih kultura, vjera i naroda. Prije agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u Bijeljini su zajedno živjeli Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Jugoslaveni i Ostali.

Etnička struktura stanovništva Bosne i Hercegovine i Bijeljine, prema popisu stanovništva 1991. godine u brojkama, predstavljena je u tabeli 1.⁷

⁶ O Bijeljini vidi: *Semberija kroz vijekove: Zbornik radova sa naučnog skupa 'Baština i naslijeđe Semberije'*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod" Bosne i Hercegovine, Bijeljina 2012.; Vidi i: Sead Selimović, Senaid Hadžić, *Tuzlanski kraj 1851-1991: demografske i socijalne promjene*, Off-set, Tuzla 2007; Sead Selimović, *Političke i društveno-ekonomske promjene u Bijeljini od 1945. do 1953. godine, Historijski pogledi*, god. III, br. 4, Tuzla 2020, 178-204; Sead Selimović, *Spolna, etnička i obrazovna struktura stanovništva Bijeljine od 1945. do 1953. godine, Baština sjeveroistočne Bosne*, br. 12, Tuzla 2020, 9-22.

⁷ Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine u Bosni i Hercegovini. Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, *Statistički bilten*, 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993, 7-18.

Tabela 1.

Stanovništvo Bosne i Hercegovine i Bijeljine prema etničkoj pripadnosti po popisu stanovništva 1991. godine u brojkama

	Svega	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni	Ostali
Bosna i Hercegovina	4.377.033	1.902.956	1.366.104	760.852	242.682	104.439
Bijeljina-općina	96.988	30.229	57.389	492	4.426	4.452
Bijeljina - grad	36.414	19.024	10.450	366	3.452	3.122

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Bosni i Hercegovini je živjelo 4.377.033 stanovnika. Najbrojniji narod bili su Bošnjaci, kojih je bilo 1.902.956 ili 43,50%. Srba je bilo 1.366.104 ili 31,21%, Hrvata 760.852 ili 17,38%, Jugoslavena 242.682 ili 5,54%, ostalih 104.439 ili 2,39%.

U općini Bijeljini je živjelo 96.988 stanovnika. Bošnjaka je bilo 30.229 ili 31,17%, Srba 57.389 ili 59,17%, Hrvata 492 ili 0,51%, Jugoslavena 4.426 ili 4,56% i ostalih 4.452 ili 4,59%.

Grad Bijeljina je bio mjesto zajedničkog života Bošnjaka, Srba, Hrvata, Jugoslavena i Ostalih. Bošnjaka je u gradu bilo 19.024, Srba 10.450, Jugoslavena 3.452, Ostalih 3.122 i Hrvata 366.

Etnička struktura stanovništva Bosne i Hercegovine i Bijeljine, prema popisu stanovništva 1991. godine u procentima, predstavljena je u tabeli 2.⁸

Tabela 2.

Stanovništvo Bosne i Hercegovine i Bijeljine prema etničkoj pripadnosti po popisu stanovništva 1991. godine u procentima

	Svega	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni	Ostali
Bosna i Hercegovina	100	43,48	31,21	17,38	5,54	2,39
Bijeljina-općina	100	31,17	59,17	0,51	4,56	4,59
Bijeljina - grad	100	52,24	28,70	1,00	9,48	8,57

Podaci u tabeli pokazuju da je u Bosni i Hercegovini 1991. godine bilo 43,48% Bošnjaka, 31,21% Srba, 17,38% Hrvata, 5,54% Jugoslavena i 2,39% Ostalih. U općini Bijeljini živjelo je 59,17% Srba, 31,17% Bošnjaka, 4,59% Ostalih, 4,56% Jugoslavena i 0,51% Hrvata. Grad Bijeljina bio je do 1991. godine

⁸ Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine u Bosni i Hercegovini. Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, *Statistički bilten*, 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993, 7-18.

ugodno mjesto za život ljudi različitih vjera, kultura, običaja. U gradu je živjelo 52,24% Bošnjaka, 28,70% Srba, 9,48% Jugoslavena i 8,57% Ostalih. Ovakva etnička struktura stanovništva Republike Bosne i Hercegovine te općine i grada Bijeljina bila je uzrokovana različitim faktorima: historijskim, političkim, ekonomskim i drugim. Na području Bosne i Hercegovine i Bijeljine, stoljećima su zajedno živjeli ljudi različitih vjera, a kasnije i različitih naroda i kultura. Stanovnici ovoga područja bili su naviknuti na zajedništvo kroz obrazovni, privredni, kulturni i sportski život.

Stanovništvo Općine je živjelo u gradu Bijeljini i još 58 naseljenih mjesta, što se može vidjeti iz tabele 3.⁹

Tabela 3.

Stanovništvo općine Bijeljina po naseljenim mjestima, prema etničkoj pripadnosti, po popisu stanovništva 1991. godine u brojkama

	Svega	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni	Ostali
1. Amajlije	1.110	4	1.066	4	31	5
2. Balatun	1.305	-	1.277	4	16	8
3. Banjica	406	-	400	-	-	6
4. Batar	382	-	376	1	4	1
5. Batković	3.183	7	3.220	5	67	184
6. Bijeljina - grad	36.414	19.024	10.450	366	3.452	3.122
7. Bjeloševac	639	1	630	-	-	8
8. Brijesnica	195	-	195	-	-	-
9. Brodac Donji	735	-	692	2	15	26
10. Brodac Gornji	866	-	840	6	8	12
11. Bukovica Donja	794	-	753	1	37	3
12. Bukovica Gornja	574	1	564	-	-	9
13. Crnjelovo Donje	2.963	-	2.818	2	13	130
14. Crnjelovo Gornje	1.840	1	1.787	1	35	16
15. Čađavica Donja	1.542	-	1.495	1	18	10
16. Čađavica Gornja	973	2	964	-	3	4
17. Čađavica Srednja	693	-	674	1	7	11
18. Čardačine	370	1	363	1	3	2
19. Čengić	1.284	-	1.276	-	1	7
20. Čiprovine	274	-	252	-	20	2
21. Dazdarevo	435	-	429	-	1	5
22. Dragaljevac Donji	463	-	453	2	2	6
23. Dragaljevac Gornji	603	-	577	-	19	7
24. Dragaljevac Srednji	1.041	-	1.020	2	8	11

⁹ Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine u Bosni i Hercegovini. Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, *Statistički bilten*, 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993, 16-18.

25. Dvorovi	1.814	7	1.667	13	77	50
26. Glavičice	1.293	-	1.184	3	18	88
27. Glavičorak	359	-	358	1	-	-
28. Glogovac	436	-	415	-	-	21
29. Gojsovac	475	187	245	6	18	19
30. Golo Brdo	198	1	195	1	1	-
31. Hase	341	-	333	3	4	1
32. Janja	10.458	9.871	221	17	182	167
33. Johovac	338	-	333	-	4	1
34. Kacevac	351	-	340	-	1	10
35. Kojčinovac	726	-	723	-	2	1
36. Kovanluk	158	-	153	-	-	5
37. Kriva Bara	255	-	252	-	2	1
38. Ljeljenča	967	1	921	2	25	18
39. Magnojević Donji	613	-	612	-	-	1
40. Magnojević Gornji	665	-	660	1	2	2
41. Magnojević Srednji	332	-	321	2	7	2
42. Međaši	896	1	864	3	19	9
43. Modran	1.411	-	1.377	2	11	21
44. Novo Naselje	1.290	923	56	-	27	284
45. Novo Selo	122	56	32	-	28	6
46. Obrijež	218	-	210	-	6	2
47. Ostojičevo	595	1	579	2	10	3
48. Patkovača	646	116	505	8	15	2
49. Piperici	386	-	376	-	3	7
50. Popovi	1.134	1	1.086	2	34	11
51. Pučile	769	19	728	4	15	3
52. Ruhotina	446	-	394	-	14	38
53. Suho Polje	1.503	-	1.443	2	40	18
54. Triješnica	290	-	287	2	-	1
55. Trnjaci	639	1	618	1	13	6
56. Velika Obarska	3.549	-	3.477	4	31	37
57. Velino Selo	451	-	426	5	19	1
58. Vršani	1.249	-	1.219	2	26	1
59. Zagoni	1.766	1	1.734	7	8	16
Općina Bijeljina	96.988	30.229	57.389	492	4.426	4.452

Općinu Bijeljina činilo je 59 naselja, uključujući i grad Bijeljinu, koji je imao 36.414 stanovnika. Osim grada Bijeljine, veća naselja u općini, koja su imala više od 2.000 stanovnika, bila su: Janja sa 10.458 stanovnika, Velika Obarska sa 3.549 stanovnika, Batković sa 3.183 stanovnika i Crnjelovo Donje sa 2.963 stanovnika. Naselja koja su imala od 1.000 do 2.000 stanovnika, bila su: Crnjelovo Gornje sa 1.840 stanovnika, Dvorovi sa 1.814, Zagoni sa 1.766, Čadavica Donja sa 1.542, Suho Polje sa 1.503, Modran sa 1.411, Balatun sa 1.305, Glavičice sa 1.293, Novo Naselje sa 1.290, Ćengić sa 1.284, Vršani sa 1.249, Popovi sa 1.134, Amajlije sa 1.110 i Dragaljevac Srednji sa 1.041 stanovnika. Ispod 1.000 stanovnika, imala su naselja: Banjica, Batar, Bjeloševac, Brijesnica, Brodac Donji, Brodac Gornji, Bukovica Donja, Bukovica Gornja,

Čađavica Gornja, Čađavica Srednja, Čardačine, Capirovine, Dizdarevo, Dragaljevac Donji, Dragaljevac Gornji, Glavičorac, Glogovac, Gojsovac, Golo Brdo, Hase, Johovac, Kacevac, Kojčinovac, Kovanluk, Kriva Bara, Ljeljenča, Magnojević Donji, Magnojević Gornji, Magnojević Srednji, Međaši, Novo selo, Obrijež, Ostojičevo, Patkovača, Piperci, Pučile, Ruhotina, Triješnica, Trnjaci i Velino Selo.

Bošnjaci su činili većinu stanovništva u gradu Bijeljini (19.024 ili 52,24%), Janji (9.871 ili 94,39%) i Novom Naselju (923 ili 71,55% ukupnog stanovništva), dok su Srbi činili većinu stanovništva u svim ostalim naseljima općine Bijeljina.

Pripreme za okupaciju Bosanskog podrinja

Bosansko podrinje i općina Bijeljina bili su od iznimnog strateškog značaja u velikosrpskim planovima jer su predstavljali dio teritorije koja je povezivala srpsko stanovništvo Bosne i Hercegovine sa susjednom državom Srbijom.

Rukovodstvo Srpske Demokratske Stranke (SDS), na čelu sa Radovanom Karadžićem,¹⁰ trebalo je da provede u djelo planove Slobodana Miloševića i Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) o stvaranju etnički čistih prostora i države u kojoj će živjeti samo Srbi. Pošto je u općini Bijeljina bilo 31,17%, a u gradu 52,24% Bošnjaka, onda je taj prostor kao i cijelo Bosansko podrinje trebalo "etnički očistiti".

Naoružavanje Srba u Bosanskom podrinju bilo je u vrhu prioriteta SDS-a. U aprilu 1991. godine, nakon sjednice Glavnog odbora SDS-a, na kojoj je Radovan Karadžić praktično objavio rat uz obrazloženje da je Srbima preostala samo „Velika Srbija“, sastanak su održali i trojica SDS-ovaca zaduženih za istočnu Bosnu: Miroslav Deronjić, Goran Zekić i Rajko Dukić. Na tom sastanku Rajko Dukić je rekao da je političko rukovodstvo SDS-a u Bosni i Hercegovini donijelo odluku da se Srbi u Bosni i Hercegovini naoružaju. Dalje im je prenio da je lično Radovan Karadžić ubijedio Slobodana Miloševića, koji je u to vrijeme bio predsjednik SFRJ, da naoruža Srbe u Bosni i Hercegovini. Dukić je rekao Deronjiću i Zekiću da će oni biti zaduženi za područje Srebrenice i Bratunca.¹¹

¹⁰ Vidi: Meldijana Arnaut, Procesuiranje u predmetu Radovan Karadžić-ICTY IT-95-5/18, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 235-257. (<https://doi.org/10.52259/historijski-pogledi.2021.4.5.235>).

¹¹ Arhiv ICTY, Predmet IT-02-61, Predmet: Miroslav Deronjić, Presuda Pretresnog vijeća od 30. marta 2004; Arhiv ICTY, Predmet IT-02-54, Predmet: Slobodan Milošević, Izjava svjedoka Miroslava Deronjića.; Vidi: Vahid Karavelić, *Agresija na Bosnu i Hercegovinu: Sjeveroistočna Bosna 1991. do 1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2004. (dalje: V. Karavelić, *Agresija na BiH*); Edina Bećirević,

Početak maja 1991. godine, Miroslav Deronjić i Goran Zekić sastali su se s Mihaljem Kertesom u Beogradu i tu je dogovorena prva isporuka oružja za Bratunac. Miroslav Deronjić je lično učestvovao u toj isporuci oružja. Kertes je na tom sastanku rekao da je političko i državno rukovodstvo SFRJ odlučilo da će formirati centar za raspodjelu oružja. Uloga Srbije u naoružavanju srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini kristalno je jasna.¹²

Čelnici SDS-a su u saradnji sa obavještajno-sigurnosnim organima Srbije i tzv. JNA, širom Bosne i Hercegovine sijali su strah i stvarali haos. Stvarano je haotično stanje u svim segmentima života: blokiran je rad mnogih preduzeća, mnogi rukovodioci su smjenjivani ili otpušteni sa posla, otpušteni su ili smjenjivani rukovodioci organa uprave. Osim toga, vršena su ubistva, posebno Bošnjaka na teritoriji tzv. SAO, a SDS je zabranio bilo kakve istražne aktivnosti na rasvjetljavanju ubistava i kažnjavanju počinitelaca.¹³

Namjera SDS-a i Radovana Karadžića¹⁴ bila je da se provede genocid nad Bošnjacima. Sa time u vezi Radovan Karadžić, predsjednik SDS-a, je u telefonskom razgovoru sa Gojkom Đogom 12. oktobra 1991. godine kazao da će Bošnjaci nestati, da će nestati sa površine zemlje, da će biti "krvi do koljena", da će to biti "pokolj krvavi". Radovan Karadžić je ponovio svoje prijetnje 13., 14. i 15. oktobra 1991. godine. " (...) Za dva – tri dana Sarajevo će nestati i biće pet

Na Drini genocid: istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni, Buybook, Sarajevo, 2009. (dalje: E. Bećirević, *Na Drini genocid*); Husejin Omerović, *Žrtve genocida na području Vlasenice 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2016. (dalje: H. Omerović, *Žrtve genocida na području Vlasenice*); Sead Selimović, Izet Šabotić, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992-1995*, Bosanski kulturni centar, Tuzla, 2017, 415-418. (dalje: S. Selimović, I. Šabotić, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*); Vidi i: Sead Selimović, Bratunac od 1991. do 2013. godine: promjene u etničkoj strukturi stanovništva pod utjecajem agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima, *Arhivski pogledi*, god. I, br. 1, Tuzla 2020, 147-171.

¹² U slučaju Haško tužilaštvo protiv Slobodana Miloševića iznijeti su brojni dokazi kao potpora ovoj tezi. Naime, jedan od bliskih saradnika Slobodana Miloševića, svjedok koji je protiv Miloševića svjedočio pod šifrom B-129, potvrdio je jedinstvo i izvanrednu koordinaciju svih srpskih snaga u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Svjedok B-129 bio je prisutan kada je Slobodan Milošević naglasio da Arkan mora biti pod kontrolom, te dodao: „Sad su nam potrebni takvi ljudi, ali niko ne sme da pomisli da je jači od države.“ Vidi: Arhiv ICTY, "Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude", Predmet IT-02-54, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, paragraf 306, 109; Vidi: E. Bećirević, *Na Drini genocid*; Vidi i: Sead Selimović, Vlasenica od 1991. do 2013. godine: promjene u etničkoj strukturi stanovništva pod utjecajem rata protiv Republike Bosne i Hercegovine, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 188-216. (<https://doi.org/10.52259/historijski> pogledi.2021.4.5.188).

¹³ Senija Milišić, Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva 1992-1995 (metodi, pravci, statistički pokazatelji), *Historijski pogledi*, br. 2, Tuzla 2019, 384. (dalje: S. Milišić, *Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva*).

¹⁴ O ratnom zločincu Radovanu Karadžiću vidi: Robert J. Donia, *Radovan Karadžić – uzroci, postanak, i uspon genocida u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2016.

stotina hiljada mrtvih. Za mjesec dana u Bosni i Hercegovini će nestati Muslimani", rekao je Karadžić. Svoje prijetnje ponovio je i u Skupštini Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, 14. oktobra 1991. godine. "(...) Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošli Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite, da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje", prijetio je Karadžić.¹⁵

Predsjednik SDS Radovan Karadžić, bio je ubijeden da se Bošnjaci u ratu ne mogu odbraniti i da će nestati sa lica zemlje. Njegovu politiku slijedili su predsjednici općinskih odbora SDS širom Bosne i Hercegovine.

Poslanici SDS i Srpskog pokreta obnove (SPO) su 24. oktobra 1991. godine u Sarajevu donijeli Odluku o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.¹⁶ Nelegalna odluka bila je jasan znak u kojem pravcu će ići politika SDS u Bosni i Hercegovini. Na istoj sjednici donešena je i Odluka o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 9. i 10. novembra 1991. godine, na kojem se srpski narod treba da izjasni o pitanju da li je "saglasan sa odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24. oktobra 1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugim koji se za taj ostanak izjasne."¹⁷ Bilo je očito i potpuno jasno da se na ovaj način stvara "Velika Srbija". Kada je SDS, 26. oktobra 1991. godine u Banja Luci, objelodanio naređenje o nasilnom preuzimanju vlasti i zadacima u ratnim uslovima, bilo je potpuno jasno da je rat kao opcija neizbježan.¹⁸

Nelegalna Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je 21. novembra 1991. godine donijela odluku o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini, čime je počelo zaokruživanje tzv. "srpskih

¹⁵ Arhiv ICTY, Predmet IT-02-54-T, Pred pretresnim vijećem III, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, drugi pretpretresni podnesak tužilaštva (Optužnice u vezi sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom), 31. maj 2002, paragraf 61 i 200, napomena 400; Vidi i: Miloševiću dokazan genocid u Bosni: Međupresuda Haškog tribunala od 16.juna 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, 143.

¹⁶ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 490/4. *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 24.10.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1700-1702.

¹⁷ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 490/4. *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 24.10.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1700-1702; Vidi i: Vikend za glasanje, *Oslobođenje*, br. 15584, Sarajevo, srijeda, 6.novembar 1991, 5; S. Selimović, I. Šabotić, *Drugi korpus*, 68.

¹⁸ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 3-1171. *Naredba SDS*, Sarajevo, 26.10.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1703-1704.

prostora".¹⁹ Dana 9. januara 1992. godine u Sarajevu je donesena Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine. U tački 2. Deklaracije, piše da se "Republika nalazi u sastavu Savezne države Jugoslavije kao njena federalna jedinica."²⁰

Bio je to potpuno nelegalan čin pošto tada važeći Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine to nije dopuštao. Osim toga, Deklaracija je donesena od strane nelegalne tzv. Skupštine srpskog naroda. Iza ove paradržavne tvorevine stajala je u stvari Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), koja je bila u procesu raspadanja, odnosno režim Slobodana Miloševića.

Političke i druge aktivnosti SDS i bosanskih Srba pratile su i aktivnosti JNA, a sve to je koordinirano iz centra u Beogradu. JNA je postepeno, pod plaštom vojnih vježbi, zauzimala i kontrolirala strateški važne pravce, ključne putne komunikacije, mostove, dominantne objekte, centre veze, televizijske i radio predajnike i repetitore. Ove aktivnosti JNA i raspored jedinica ukazivao je na činjenicu da je i prije zvaničnog početka rata i agresije, Bosna i Hercegovina bila okupirana, te da su mjesta u kojima su Bošnjaci činili većinski dio stanovništva, bila stavljena u okruženje.²¹

JNA je povlačenjem iz Slovenije i Hrvatske bila raspoređena na teritoriji Bosne i Hercegovine, gdje je bilo raspoređeno devet korpusa.²² Uz sve ovo JNA je formirala i naoružavala "dobrovoljačke jedinice", kao i "srpsku TO" i tzv. "Vojsku republike srpske".

"Za stvaranje države srpskog naroda i njene oružane sile, uloga JNA je najznačajnija", isticao je Veljko Kadijević. On je, također, smatrao da komande i jedinice JNA čine kičmu za "VRS" sa kompletnim naoružanjem i opremom.²³

¹⁹ AIIZ, Fond SDS, inv.br. 491/5., *Odluku o verifikaciji proglašenih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini* Sarajevo, 21.11.1991; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1705-1707.

²⁰ Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, *Javnost, list srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, 1; ; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, 1718-1720; Sve odluke tzv. Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (Republike Srpske) bile su nelegalne. O tome vidi: Omer Ibrahimagić, *Politika secesije bosanskih Srba*, Monos, Gračanica 2018; Vidi i: Denis Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije prema Bosni i Hercegovini (1804-2020)*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021, 242-256.

²¹ Vidi: S. Milišić, *Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva*, 385; Vidi i: Mesud Šadinlija, Neki aspekti djelovanja Vojske Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu na području srednjeg Podrinja, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 217-234. (https://doi.org/10.52259/historijski_pogledi.2021.4.5.217).

²² *Drinski korpus 1992-1995*, Vojna ekspertiza. Br. 06-01/6-6.1-328/01, od 14. 02. 2001.

²³ Veljko Kadijević, *Protiv udar: Moje viđenje raspada Jugoslavije*, Beograd 2010, 148-162. (dalje: V. Kadijević, *Protiv udar*).

Početakom 1990. godine TO BiH je stavljena pod komandu GŠ JNA te joj je oduzeto naoružanje koje je bilo raspoređeno na područja gdje su bosanski Srbi bili većina. Osim toga, Vijeće sigurnosti UN je donijelo Rezoluciju o embargu na naoružavanje Bosne i Hercegovine. Ove činjenice pogubno su djelovale na Bošnjake i odbranu Bosne i Hercegovine.²⁴

Nakon referenduma prvoga marta 1992. godine JNA je pokazala svu svoju brutalnost i dodatno ispresijecala komunikacije, zauzela mnoge tvornice, i zajedno sa srpskim „dobrovoljcima i paravojskom“ postavila barikade. Barikade su postavili mahom u gradovima u kojima Srbi nisu uspostavili svoju vlast. Širom Bosne i Hercegovine „incidenti“ se redaju kao na filmskoj traci, a najviše ih izazivaju pripadnici JNA i „paravojska.“ Žele se isprovocirati situacije kako bi došlo do upotrebe vatrenog oružja od strane Bošnjaka.²⁵

Maltretiranje naroda, ubistva, paljenje i miniranje poslovnih prostora i radnji u vlasništvu nesrba, bili su česta pojava početkom 1992. godine, a naročito nakon prvoga marta 1992. godine kada je sve intenzivirano. Stoga su mnogi Bošnjaci i drugi nesrbi napustili svoje domove i otišli u inostranstvo ili u gradove gdje je legalna vlast bila dominantna. Na ovo su uticali i učestali pozivi za mobilizaciju u rezervni sastav JNA na koje se Bošnjaci većinom nisu odazivali. Neodazivanje pozivu na mobilizaciju podrazumijevalo je gubitak radnog mjesta, a nerijetko i stanarskog prava.

Nakon ovako temeljnih priprema, okupacije zemlje, dogovora između Srba i Hrvata (iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine), posebno onoga u Gracu, te odluke Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini kojom su definirani „strateški ciljevi“, na red je došlo etničko čišćenje i uništavanje Bošnjaka i svega što je bošnjačko i muslimansko u Bosni i Hercegovini.²⁶

²⁴ Reorganizacijom OS SFRJ, TO je stavljena pod komandu JNA. Shodno tome GŠ JNA je donio 14. 5. 1990. godine naredbu str. pov. br. 19-1, a na osnovu iste komanda 1. VO donosi 15. 5. 1990. naredbu str. pov. br. 1-190, „kojom reguliše preuzimanje, smještaj i čuvanje kompletnog naoružanja i municije od TO u magacine JNA,“ Faid Hećo, *Uloga Jugoslovenske narodne armije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 2005, 285-286. „Nakon intenzivnog angažmana Evropske zajednice u prvoj polovini 1991. na pokušaju rješavanja krize u jugoslaviji...i potpunog neuspjeha, ista 5. 7. 1991. godine uvodi embargo na uvoz oružja u SFRJ i zamrzava svu finansijsku pomoć“ Vlada SAD se pridružuje embargu 8. 7. 1991. godine, a Vijeće sigurnosti UN Rezolucijom 713 od 25. 9. 1991. godine uvodi embargo na isporuke oružja i vojne opreme za sve republike bivše SFRJ; S. Milišić, *Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva*, 386.

²⁵ General Kadivić kaže: „...zadatke treba izvršavati u okviru sprečavanja međunacionalnoih sukoba uz svjesno dozvoljavanje da neprijatelj prvi napadne.“ V. Kadivić, *Protiv udar*, 93. i 127.

²⁶ S. Milišić, *Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva*, 387.

Abdulah Kovačević – prva žrtva velikosrpske politike u sjeveroistočnoj Bosni

Prva žrtva nadolazeće agresije u sjeveroistočnoj Bosni bio je magistar ekonomskih nauka Abdulah Kovačević²⁷ iz naselja Vražići u općini Lopare. Bio je predsjednik Muslimanske bošnjačke organizacije (MBO) u Bijeljini i uposlenik Termoelektrane "Ugljevik". Živio je u Bijeljini i upozoravao na rastući srpski nacionalizam i šovinizam. Autor je elaborata o društvenoj i ekonomskoj opravdanosti formiranja općine Čelić. U svojim istupima zalagao se za nezavisnu i suverenu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Zbog toga je postao "meta" antibosanskih, velikosrpskih snaga koje su na ovome području bile izuzetno snažne.

Rezervisti Jugoslavenske narodne armije (JNA) kidnapovali su ga 29. novembra 1991. godine iz njegovoga voćnjaka u Vražićima. Potraga policije iz Lopara, Tuzle i Sarajeva nije urodila plodom, a njegov nestanak izazvao je proteste u Vražićima, Čeliću, te ispred zgrade Općine Lopare. Unakaženo Kovačevićovo tijelo pronađeno je 5. januara 1992. godine na brdu Žunovo, nedaleko od Vražića. Pronašla ga je grupa lovaca na teško pristupačnom terenu.²⁸

Istražni sudija Višeg suda u Tuzli Tomislav Ljubić je, u ponedjeljak, 6. januara 1992. godine, izvršio uviđaj na mjestu gdje je pronađeno tijelo. Potom je izvršena i obdukcija. "Smrt pokojnog Abdulaha Kovačevića je nasilna i nastupila je neposredno usljed oštećenja po život važnih centara u gornjem segmentu vratne kičme i produžene moždine. Ova oštećenja po život važnih centara nastala su u sklopu preloma, odnosno rastave vratne kičme, a do čega je došlo usljed jakog i naglog opružanja prema unazad, kada i nastaje prelom trtastog nastavka donjeg segmenta vratne kičme. Eventualno blagovremeno

²⁷ Abdulah Kovačević rođen je 3. maja 1954. godine od oca Avde i majke Aiše. Osnovnu školu završio je u Vražićima, a srednju u Brčkom. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Subotici, postdiplomski studij završio je u Ljubljani, a na Beogradskom univerzitetu pripremao je doktorsku disertaciju. Objavio je pedeset naučnih radova iz oblasti ekonomije, a svoje osvrte na predratnu političku situaciju objavljivao je u mnogim novinama. Za života je objavio zbirku poezije pod naslovom "Zlatne kiše", a posthumno je objavljena njegova zbirka poezije "Bosnoljublje". U njoj naslučuje svoju smrt stihovima: "Umrijeti majko hoću da ne bude Bosna RAM, što ostalo od života, bilo bi me živjet' sram".

²⁸ Ko su ubice?, *Front slobode*, god. XLIX, broj 3171, Tuzla, petak 10. januara 1992., 6.; Vidi i: Pronađeno tijelo Abdulaha Kovačevića, *Oslobođenje*, god. XLIX, broj 15642, Sarajevo, utorak, 7. januara 1992., 20.

pružanje ljekarske intervencije ne bi moglo spriječiti smrt istog" – stoji, između ostalog, u saopštenju sudskog obducmenta.²⁹

Ubistvo Abdulaha Kovačevića izazvalo je ogorčenje kod njegove porodice i građana Vražića, Čelića, Humaca, Koraja i drugih mjesta ovoga dijela Bosne i Hercegovine. Posebno je uznemiravala činjenica da ubice nisu bile pronađene i sankcionirane. Bilo je to vrijeme kada su pod patronatom Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine (SDS) zaokruživane i proglašavane tzv. srpske autonomne oblasti u Bosni i Hercegovini, među kojima i tzv. Srpska autonomna oblast Sjeveroistočna Bosna (kasnije SAO Semberija i Majejica) koja je proglašena 19. septembra 1991. godine.

Poslije pronalaska tijela Abdulaha Kovačevića politička situacija u ovome dijelu Bosne i Hercegovine se usložnjavala. Muslimanska bošnjačka organizacija, stranka čiji je član bio Abdulah Kovačević, izdala je zvanično saopštenje u kojem je tvrdila da se radi o "političkom ubistvu" jer se ubijeni Kovačević zalagao u svojim istupima za suverenu Republiku Bosnu i Hercegovinu.³⁰

Abdulah Kovačević ukopan je 12. januara 1992. godine u Vražićima, uz prisustvo "više od 10.000 ljudi s područja sjeveroistočne Bosne". U ime Muslimanske bošnjačke organizacije od Kovačevića se oprostio akademik Muhamed Filipović. On je, između ostaloga, istakao:

*"Iz sudbine Abdulaha Kovačevića vidite sa kakvim se zlom mi suočavamo. Zbog toga vas pozivam na opreznost i slogu, pozivam vas da čuvate jedni druge, da se svi zajedno izborimo za našu Bosnu i Hercegovinu koju žele da nam rastoče. Pozivam vas da budemo zajedno, bez obzira na politička uvjerenja."*³¹

²⁹ Ko su ubice?, *Front slobode*, god. XLIX, broj 3171, Tuzla, petak 10. januara 1992., 6.; Na zahtjev porodice Abdulaha Kovačevića vršena je i reobdukcija leša. Reobdukciju su izvršili prof.dr. Ilijas Dobrača iz Sarajeva, dr. Ljubomir Cukić iz Doboja i prof.dr. Zdenko Cihlaž iz Tuzle. Oni su napisali, prema navodima *Oslobođenja*, da Abdulah Kovačević "nije ubijen, nego je umro od zadesne smrti, ili je stradao nesretnim slučajem", *Zadesna smrt ili nesrećan slučaj, Oslobođenje*, god. XLIX, broj 15653, Sarajevo, subota, 18. januara 1992., 16. Međutim, malo ko je vjerovao u profesionalnost ovih stručnjaka.

³⁰ Ko su ubice?, *Front slobode*, god. XLIX, broj 3171, Tuzla, petak 10. januara 1992., 6.

³¹ Sloga uprkos zlu, *Front slobode*, god. XLIX, broj 3172, Tuzla, utorak 14. januara 1992., 3.

Osim akademika Muhameda Filipovića, od Abdulaha Kovačevića se oprostio i Irfan Ajanović, ispred Stranke demokratske akcije (SDA), ukazavši "na potrebu suživota i sloge na ovim prostorima, uprkos tragičnoj sudbini Kovačevića."³²

Međutim, tu zlu nije bio kraj. Pripremalo se mnogo veće zlo za stanovnike ovoga kraja.

Okupacija Bijeljine, ratni zločini i etničko čišćenje

Bijeljina je, kao strateški važan grad u planovima i ciljevima agresora, bila meta napada već od 1991. godine. Na ovaj bosanski grad je planirana, pripremana i organizovana agresija i ratni zločini nad Bošnjacima. U Bijeljini su organizirani logori za Bošnjake, ubijani su civili, vršena su masovna i sistematska silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja, ciljano je ubijana i progonjena bošnjačka elita, masovno su protjerivani i deportovani civili, uništavana su kulturna dobra i imovina te rušeni islamski vjerski objekti.

U Bosni i Hercegovini je 1991. godine živjelo 43,48% Bošnjaka, 31,21% Srba, 17,38% Hrvata, 5,54% Jugoslavena i 2,39% Ostalih. U općini Bijeljini živjelo je 59,17% Srba, 31,17% Bošnjaka, 4,59% Ostalih, 4,56% Jugoslavena i 0,51% Hrvata. U gradu Bijeljini je 1991. godine živjelo 52,24% Bošnjaka, 28,70% Srba, 9,48% Jugoslavena i 8,57% Ostalih.

Ovakvom etničkom strukturom stanovništva Bosne i Hercegovine i Bijeljine nisu bili zadovoljni politički predstavnici Srba u Bosni i Hercegovini. Oni su to i javno isticali, posebno naglašavajući činjenicu da zajednički život nije moguć i da je neophodno "etničko razdvajanje", da ima "previše" Bošnjaka ("Muslimana"), te da oni nisu narod i nacija.

Na sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine, 25. februara 1992. godine, Rajko Dukić iz Milića je govorio o demografiji u Bosni i Hercegovini i rekao da su "Muslimani" na putu da postanu apsolutna većina u Bosni i Hercegovini. Rekao je da su prema popisu stanovništva iz 1971. godine "Muslimani" činili 39% stanovništva Bosne i Hercegovine, a Srbi 37%, dok su ti podaci za 1981. godinu iznosili 39%, odnosno 32%. Iznio je tezu da će "Muslimani" do 2001. godine činiti 51% stanovništva. Pozvao je na uspostavljanje najmanje 15 do 20 srpskih općina, tvrdeći da je tadašnja podjela

³² Sloga uprkos zlu, *Front slobode*, god. XLIX, broj 3172, Tuzla, utorak 14. januara 1992., 3.

Bosne i Hercegovine po općinama prevaziđena i da ide na štetu srpskog naroda.³³

Na istoj sjednici, Vojislav Kuprešanin je rekao sljedeće:

*"Dakle, ja nisam ni za bilo kakvu zajedničku instituciju zajedno s Muslimanima i Hrvatima Bosne i Hercegovine. Lično smatram da su oni nama prirodni neprijatelji. Vi već znate šta su prirodni neprijatelji, i, da mi više nikada ne možemo živjeti zajedno, niti možemo bilo šta zajednički raditi."*³⁴

Na sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine, održanoj 18. marta 1992. godine, Momčilo Krajišnik, predsjednik te Skupštine, posebno se osvrnuo na potrebu da se započne s onim što je dogovoreno, naime s etničkim razdvajanjem na terenu, i na potrebu da se počne "utvrđivati teritorija". Krajišnik je rekao da bi bilo "dobro strateški učiniti jednu stvar: početi ovo što smo se dogovorili – etničko razdvajanje na terenu".³⁵

Govoreći na Dvadeset četvrtoj sjednici tzv. Skupštine Republike srpske, 8. januara 1993. godine, Momčilo Krajišnik je rekao:

*"Skupština je zauzela stav da su Muslimani komunistička tvorevina i da predstavljaju vjersku skupinu turske orijentacije (...) Oni su nevjernici, narod koji nije narod, odnosno narod koji hoće da bude narod i nema nikakve argumente za naciju."*³⁶

Članovi tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine (od 12. avgusta 1992. tzv. Skupštine Republike srpske) su u svojim javnim nastupima negirali etnički i nacionalni identitet Bošnjaka, dehumanizirali ih, diskreditirali, degradirali, marginalizirali te tako pripremali teren za etničko čišćenje i genocid.

³³ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 60.

³⁴ Robert Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012, 36; Vidi i: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 60.

³⁵ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 62.

³⁶ Robert Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012, 40.

S time u vezi nastao je, "najkasnije 24. oktobra 1991. godine", "Udruženi zločinački poduhvat (UZP)"³⁷, koji je "postojao tokom cijelog perioda sukoba u Bosni i Hercegovini, do potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. godine."³⁸

Cilj UZP-a bio je "trajno uklanjanje bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva sa teritorije planirane srpske države sredstvima koja su obuhvatala činjenje zločina," kao što su progoni, ubistva, mučenja itd.³⁹

Predsjednik Srbije, Slobodan Milošević bio je dio "udruženog zločinačkog poduhvata" u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Zajednički zločinački cilj dijelilo je više političko, vojno i policijsko rukovodstvo u Srbiji, SAO Krajini, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem i Republici Srpskoj, sa ključnim članovima, između ostalih i koji su varirali ovisno o području i vremenu izvršenja zločina, a to su Slobodan Milošević, Radmilo Bogdanović, Radovan Stojičić Badža, Mihalj Kertes, Milan Martić, Milan Babić, Goran Hadžić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić i Željko Ražnatović Arkan.⁴⁰ Navedene činjenice pokazuju da je Srbija, između ostaloga, odgovorna za ratne zločine počinjene u Republici Bosni i Hercegovini.

³⁷ (...) Udruženi zločinački poduhvat (UZP) je novi oblik suučestvovanja u zločinu koji je uveo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Počinjeni zločini se promatraju kao sistem, tj. kao planiran i postavljen cilj koji se ostvaruje kroz sistem države. U ostvarenje planiranog cilja uključen je državni ili paradržavni sistem, njegove institucije i funkcioneri, od najviših do najnižih razina. Čak, može se utvrditi da je cijeli državni sistem prilagođen i podređen planiranom zločinačkom cilju. To znači da je to sistem u kome jedan čovjek u državi ili veoma mali broj ljudi donosi odluke i cijeli sistem podređuje dogovorenom zločinačkom cilju. Planiranje i provođenje tog cilja krije se od javnosti, na njega nemaju uticaja ni legalni državni i politički organi. Oni su u tom segmentu donošenja državnih odluka suspendirani. Običajno pravo poznaje oblike udruživanja pri izvršenju zločina, ali su ta udruživanja ograničenog dometa i zločini koje izvršavaju su također ograničeni. Pojedinci se mogu udružiti protiv nekoga, nekog drugog udruženja ili grupe nad kojima žele izvršiti zločin (partnerskog, konkurentskog i sl.) ali to suučestvovanje u zločinu nije sistem i nije državni plan. UZP utvrđen na prostoru bivše Jugoslavije je državni sistem zločina koji država ili njeni najviši funkcioneri planiraju i pretvaraju u sistem. On je usmjeren protiv druge države, protiv cijelog jednog naroda ili dijelova naroda, protiv cijelog jednog društva. On nije usmjeren samo na neku ograničenu skupinu. (...). Vidi: Ivo Komšić, Udruženi zločinački poduhvat (UZP) – Što je to?, <https://www.autograf.hr/udruzeni-zlocinacki-poduhvat-uzp-sto-je-to-1/>. Preuzeto: 10. 08.2021.

³⁸ O tome vidi: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 47.

³⁹ O tome vidi: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 47.

⁴⁰ Arhiv Internacional Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Predmet broj MICT-15-96-T (Predmet Jovica Stanišić-Franko Simatović), Presuda, Hag, 30. 06. 2021, 160.

Mnogobrojni ratni zločini počinjeni su i na području Bijeljine od 1992. do 1995. godine. Počelo je 31. marta 1992. godine, oko ponoći, kada je snažna eksplozija probudila stanovnike Bijeljine. Eksploziju je izazvala bomba bačena u kafić "Istanbul", koji je bio u vlasništvu Izeta Ahmića. Kafić se nalazio kod Autobuske stanice u Bijeljini, u kojem se uglavnom skupljala bošnjačka omladina. Tom prilikom je šest osoba bilo povrijeđeno. Bombu je bacio Aleksandar Zekić iz semberskog sela Gojsovcima.⁴¹

Bijeljina je prvoga aprila 1992. godine bila napadnuta od strane tzv. "srpskih snaga".⁴² Meta napada bili su Bošnjaci, Albanci, Romi i drugi nesrbi, koji nisu bili svjesni šta se dešava u njihovome gradu. Ubijani su u svojim kućama, stanovima, džamiji. Masakrirani su i na Ramazanski bajram, 4. aprila 1992. godine. Okrutnošću se posebno isticala tzv. Srpska dobrovoljačka garda (SDG), specijalna jedinica Službe državne bezbjednosti Srbije, koju je predvodio Željko Ražnatović Arkan, i koja je bila pod direktnom komandom režima Slobodana Miloševića u Srbiji, te "Mirkovi četnici" koje je predvodio Mirko Blagojević.⁴³ Pod Arkanovu komandu stavila se općinska vlast, policija, vojska, sudstvo, Teritorijalna odbrana. Bijeljina je bila okupirana.

Slike zločina sa bijeljinskih ulica, brzo su obišle svijet, ali na slike užasa međunarodna zajednica nije reagirala.

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine uputilo je u Bijeljinu delegaciju u kojoj su bili: Fikret Abdić i Biljana Plavšić, članovi Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Miodrag Simović, potpredsjednik Vlade, Jerko Doko, ministar odbrane Bosne i Hercegovine i Dobrašin Praščević, general JNA. Nakon obilaska grada, Biljana Plavšić se pred televizijskim kamerama "zahvaljuje" Željku Ražnatoviću Arkanu i proglašava "oslobođenje" Bijeljine.⁴⁴

Bijeljina je bila generalna proba za rat, ubistva, ratne zločine i genocid koji su ubrzo uslijedili u Bosni i Hercegovini.

Među izvršiocima zločina u Bijeljini ili među onima koji su znali za zločine "bili su: lokalni Krizni štab; pripadnici Vojske Republike Srpske (VRS),

⁴¹ S. Selimović, I. Šabotić, *Drugi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*, 114.

⁴² Pojam "srpske snage" koristio je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ/ICTY). Pod ovim pojmom podrazumijevaju se jedinice tzv. Vojske Republike srpske, Policije Republike srpske, Jugoslavenska narodna armija (JNA), Vojska Jugoslavije (VJ), Jedinice pod kontrolom Službe državne bezbjednosti Srbije, paravojne jedinice iz Srbije i Bosne i Hercegovine, te lokalne jedinice tzv. Srpske Teritorijalne odbrane.

⁴³ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 274.

⁴⁴ Arhiv ICTY, Predmet IT-02-54, Predmet Slobodan Milošević, svjedok B-1493, četvrtak, 10. april 2003.

uključujući Istočnobosanski korpus VRS-a; pripadnici lokalne milicije pod komandom Predraga Ješurića, koji je do jula 1992. godine bio načelnik Centra službe bezbjednosti (CSB-a), a kasnije pripadnik MUP-a RS u Bijeljini; Specijalna jedinica Duška Malovića, ljudi koje je predvodio Vojkan Đurković i među kojima su povremeno bili lokalni milicioneri i paravojne snage, uključujući Arkanove Tigrove, Mauzerove Pantere, kao i Bele orlove."⁴⁵

Samo u toku mjeseca aprila 1992. godine u Bijeljini su ubijena najmanje 93 civila (81 Bošnjak, 8 Albanaca, 3 Srbina i 1 Hrvat).⁴⁶ Od 31. marta do 6. aprila 1992. godine, ubijeno je najmanje 55 civila.⁴⁷

Pokolj civila u Bijeljini, u prvim danima aprila 1992. godine, pokazao je kako će se stvari odvijati. Otimanje vlasti, istjerivanje s posla, privođenja, naizgled nasumična i nemotivirana ubistva bespomoćnih, noćna odvođenja, izbacivanje iz stanova, pljačke, silovanja, ponižavanja svih vrsta, logori i prisilni rad, stalni i neprekinuti teror, bjesomučna propaganda, postali su svakodnevnica u Bijeljini.

Tzv. "srpska vlast" nezakonito je "privodila" i ubijala nedužne građane Bijeljine, prije svih ugledne Bošnjake. Tako je priveden i ubijen Salko Nargalić - Ćosa, poznati bijeljinski bokser iza kojega su ostali supruga Hanumka i djeca Omer i Amra. Priveden je i ubijen Asim Fidahić, koji je poticao iz ugledne begovske porodice i koji je imao kafić u Bijeljini. Ubijen je u centru grada ispred kuće Alije Zejnilagića. Ubijeni su i mnogi drugi: djeca, žene, starci.⁴⁸

U Bijeljini su na dan 24. septembra 1992. godine ubijena 22 civila iz porodica Sarajlić (12), Malagić (5), Sejmenović (4), Denjagić (1).⁴⁹ Bio je to masakr u kojem su u samo jednome danu ubijene cijele porodice. Niko nije bio pošteđen. Čak ni djeca.

⁴⁵ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 274.; Više knjiga o ratnim zločinima u Bijeljini napisao je Jusuf Trbić, pisac i novinar. Bio je direktor "Radio Bijeljina". Vidi: Jusuf Trbić, *Gluho doba*, BZK Preporod, Bijeljina 2005; Jusuf Trbić, *Majstori mraka*, knj. 1 i 2, BZK Preporod, Bijeljina 2007; Jusuf Trbić, *Istine i laži*, BZK Preporod, Bijeljina-Sarajevo, 2013.

⁴⁶ Mirsad Tokača, *Bosanska knjiga mrtvih: Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, knjiga 4, Istraživačko dokumentacioni centar, Sarajevo 2012, 522-554. (dalje: M. Tokača, *Ljudski gubici u BiH*).

⁴⁷ M. Tokača, *Ljudski gubici u BiH*, 522-554; O žrtvama u Bijeljini vidi: Spisak ubijenih bijeljinskih civila 1992-1995, <https://preporodbn.com/>. Preuzeto: 07. 08. 2021. Na pomenutom spisku se, na dan 07. 08. 2021. godine, nalazi 361 ime. (Dalje: Spisak ubijenih bijeljinskih civila 1992-1995).

⁴⁸ Više o ubistvima u Bijeljini vidi: Jusuf Trbić, *Majstori mraka*, knj. 1, 2, BZK Preporod, Bijeljina 2007; Osim knjiga, Jusuf Trbić je objavio desetine tekstova o ratnim zločinima u Bijeljini od 1992. do 1995. godine. Vidi i: Boris Pavelić, *Kad glave padaju: svijetla strana devedesetih*, Kuća ljudskih prava, Zagreb 2019, 107-108.

⁴⁹ M. Tokača, *Ljudski gubici u BiH*, 522-554; Vidi i: Spisak ubijenih bijeljinskih civila 1992-1995.

Na vijesti o ratnim zločinima u Bijeljini nije bilo reakcija "međunarodne zajednice", iako su ubijani civili iako je Bijeljina bila izvan zone ratnih dejstava. Vlasti tzv. Republike srpske mogle su nastaviti etničko čišćenje Bijeljine ali i cijele Semberije.

Osim što su fizički likvidirani, Bošnjaci su istjerivani sa posla iz svih institucija i preduzeća u Bijeljini. Kako je to bilo pokazuje i sljedeći primjer:

"Mensura, nemoj više da dolaziš na posao. Od danas više ne radiš ovdje." To je profesorici ruskoga u Ekonomskoj školi u Bijeljini Mensuri Tahirović, jednoga dana 1992, bez razloga i prethodne najave, na odmoru u zbornici rekao Svetislav Vujić, profesor biologije, kojega je Srpska demokratska stranka (SDS) postavila za ravnatelja. Mensura se rasplakala: "Ali, dragi direktore, pa ja sam trideset, četrdeset generacija Bijeljinaca, ja i moj muž, digli, vaspitali, obrazovali - pa ako mi nismo dobri u ovom gradu, pa 'ko je dobar?' Mensura Tahirović bila je omiljena i poznata profesorica, već gotovo pred mirovinom; baš kao i njezin suprug Enes, "čestit čovjek", profesor tjelesnog odgoja. I napokon se netko pobunio – jer, nije to bilo prvi put da Bošnjake istjeruju s posla, tek tako, usput, na odmoru. "Pa šta vi, direktore, ulazite u zbornicu? Vi ne možete ulaziti u zbornicu, zbornica je za profesore. A vi imate svoju kancelariju, i vi nemate pravo da ovdje ulazite, i da nekoga ovdje maltretirate pred nama. Vi nemate pravo. Ako ona već ne može da radi, pa dajte da vidimo, na osnovu čega? Jel ima neki papir? Neka odluka?" Rekao je to kolega Mensure Tahirović, profesor književnosti Branko Todorović. Progovorile su poslije njega još dvije kolegice, profesorica srpskog Milica Mihajlović i predavačica ekonomskih predmeta Ljubinka Popović. "Nemojte više da ulazite ovamo, i da nam maltretirate ljude. Vidite šta nam unosite ovdje, nesreću, mi to gledamo iz dana u dan", rekla je Ljubinka Popović. Ostali – dvadesetak profesora u zbornici - šutjeli su; tko iz straha, tko iz ravnodušnosti, tko iz mržnje.⁵⁰

Bošnjaci su bez ikakvoga razloga, protuzakonito, istjerivani sa svojih radnih mjesta. Direktori škola, javnih preduzeća, javnih ustanova i predsjednik Skupštine opštine Bijeljina Cvijetin Simić, prednjačili su u tome. Sa posla su izbacivani stručni, sposobni,iskusni, moralni ljudi a na njihov mjesta dovođeni nestručni, nesposobni i nemoralni ljudi. Tako je sa mjesta direktora Radio Bijeljina istjeran Jusuf Trbić, a na njegovo mjesto doveden nestručni ali "podobni propagator" Pero Simić.⁵¹

⁵⁰ Boris Pavelić, *Kad glave padaju: svijetla strana devedesetih*, Kuća ljudskih prava, Zagreb 2019, 96.

⁵¹ Jusuf Trbić, *Majstori mraka*, knj. 1, 2, BZK Preporod, Bijeljina 2007; Boris Pavelić, *Kad glave padaju: svijetla strana devedesetih*, Kuća ljudskih prava, Zagreb 2019, 106;

Jusuf Trbić je 2. aprila 1992. godine bio uhapšen od strane "vojvode" Mirka Blagojevića i priveden u Štab Željka Ražnatovića Arkana ali je nakon "premlaćivanja" uspio da se spasi uz pomoć Đorđislava Krstića Đoje.⁵²

Bilo je i onih građana Bijeljine, Srba, koji se nisu slagali sa postupcima "srpske vlasti". Bili su manjina, ali ih je bilo. Osim Đorđislava Krstića Đoje, treba istaći Đorđa Lazarevića, Duška Tomića, Duška Kondora.⁵³

U Bijeljini su postojali "bliski odnosi između SDS-a, Kriznog štaba i Mauzerovih Pantera. Među članovima lokalnog Kriznog štaba bili su načelnik SNB-a Drago Vuković; načelnik CSB-a Predrag Ješurić; predsjednik lokalnog SDS-a Moco Stanković; I Ljubiša Savić zvani Mauzer, koji je bio predsjednik Kriznog štaba od juna 1992. godine. Dok je predsjedavao bijeljinskim Kriznim štabom, Mauzer, učesnik u UZP-u, i dalje je bio komandant Pantera."⁵⁴

Krizni štab u Bijeljini je "usvojio politiku SDS-a da koristi lokalnu miliciju, ljude Vojkana Đurkovića i Specijalnu jedinicu Duška Malovića za činjenje zločina u Bijeljini."⁵⁵

U Bijeljini je osnovan i logor "Batković" za koga je bila nadležna tzv. Vojska Republike srpske (VRS). Komandant logora bio potpukovnik Momčilo Despot, a kasnije Velibor Stojanović, a obojica su bila pod sveukupnom komandom i kontrolom učesnika u UZP-u Ratka Mladića. VRS je djelovao u dogovoru s lokalnom milicijom, ljudima Vojkana Đurkovića i Mauzerovim Panterima u činjenju zločina u logoru "Batković".⁵⁶

Komandanti logora bili su i Đoko Pajić, potpukovnik tzv. VRS, te od avgusta 1994. godine, Gojko Čekić.⁵⁷

Koncentracioni logor Batković bio je jedan od najvećih logora u Bosni i Hercegovini. Formiran je 1. aprila 1992. godine od strane Jugoslovenske narodne armije (JNA), a kroz njega je prošlo više od 4.000 logoraša iz cijele

⁵² Boris Pavelić, *Kad glave padaju: svijetla strana devedesetih*, Kuća ljudskih prava, Zagreb 2019, 107-109.; Vidi i: Jusuf Trbić, *Majstori mraka*, knj. 1, 2, BZK Preporod, Bijeljina 2007.

⁵³ Duško Kondor bio je profesor, pedagog, humanista i aktivista Helsinškog odbora za ljudska prava bosanskohercegovačkog entiteta Republika srpska. Ubijen je 22. februara 2007. godine na vratima svoga stana u Bijeljini. Ubio ga je Jasmin Baraković. Vidi: Sabit Pazarac, Ubijen član Helsinškog odbora Duško Kondor, <https://www.slobodnaevropa.org/a/696912.html>. Preuzeto: 14. 08. 2021.

⁵⁴ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 274.

⁵⁵ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 274.

⁵⁶ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, 274.

⁵⁷ Arhiv ICTY, Predmet IT-95-5/18-T, Predmet protiv Radovana Karadžića. Svjedočenje Gojka Čekića.

države. Ubijeno je najmanje 80 zarobljenika, a na desetine njih je fizički i seksualno zlostavljano. Logor je zatvoren krajem januara 1996. godine.

Nedim Mustačević iz Tuzle je sa nepunih 20 godina zarobljen i doveden u logor Batković, gdje je bio dva i po mjeseca, poslije čega je još sedam mjeseci proveo u Doboju. Iz logora je izašao 5. aprila 1993. godine, a dok je bio zarobljen u Batkoviću, mučitelja Gligora Begovića molio je da ga ubije i da ga više ne zlostavlja. Mustačević, između ostalog, svjedoči:

"Jedan sam od ljudi koji su najviše propatili u logoru. Dobio sam nadimak Zelena beretka. Slomljena mi je ruka, nos, tri pršljena u kičmi, četiri rebra, zubi su izbijeni, glava izrazbijana... Bio sam sakrivan od Crvenog krsta zajedno sa još desetak logoraša koji su odvođeni. Gore je bila farma goveda i tu smo sakriveni."⁵⁸

Ovakvih primjera je mnogo. U sasvim malim prostorijama znalo je biti i preko 400 logoraša. Na početku rata tu su dovođeni stanovnici Bijeljine, u kojoj su najveće zločine počinili pripadnici Arkanove Srpske dobrovoljačke garde, Beli orlovi, Nova srpska garda i druge (para) vojne formacije.

Rušenje bijeljinskih džamija

U Bijeljini su, iako nije bilo borbenih dejstava, srušene sve džamije. Rušenje džamija u Bijeljini počelo je 13. marta 1993. godine, i trajalo dva dana, a izvele su ga specijalne ekipe "srpske vojske", uz asistenciju policije. Policajci su dan prije obilazili bošnjačke kuće u okolini i upozoravali ih da ne izlaze, a zatim i da brzo poprave polupane prozore i namire crijep na krovovima, da ne bi platili glavom. Srušena je i centralna bijeljinska džamija – Atik džamija (Sultan Sulejmanova), koju je sultan Sulejman Kanuni sagradio polovinom šesnaestog vijeka, pa džamija Ahmed-bega Salihbegovića u naselju Selimovići - džamija iz osamnaestog vijeka, džamija Mehmed Salih Vedžihli ili "Janjice" u Pašnim

⁵⁸ Sud Bosne i Hercegovine je zločinca Gligora Begovića, pripadnika VRS, 2016. godine osudio na kaznu zatvora u trajanju od 10 godina zbog zločina počinjenih protiv civilnog stanovništva u logoru u Batkoviću. Osim njega, osuđen je još i Fikret Smajlović zvani Piklič, koji je uz Begovića prednjačio u mučenjima. Osuđeni su i Džemal Zahirović te Drago Ilić. Niko od rukovodilaca logora nije osuđen. Oslobođajuća presuda za zločine počinjene u "Batkoviću" izrečena je pred sudom u Bijeljini a prema kojoj su oslobođeni Đoko Pajić, Petar Dimitrović, Đorđe Krstić i Ljubomir Mišić. Vidi: Alma Arnautović, Obilježena 26. godišnjica osnivanja koncentracionog logora Batković, <https://www.aa.com.ba/balkan/obilje%C5%BEena-26-godi%C5%A1njica-osnivanja-koncentracionog-logora-batkovi%C4%87/1118313>. Preuzeto: 14. 08. 2021; Azra Husarić, Zbog pandemije otkazano obilježavanje godišnjice, ali ne i traume logoraša iz "Batkovića", <https://detektor.ba/2020/04/01/zbog-pandemije-otkazano-obiljezavanje-godisnjice-ali-ne-i-traume-logorasa-iz-batkovica/>. Preuzeto: 14. 08. 2021.

Baščama (iz sedamnaestog vijeka), džamija Ahmed-age Krpića (1870.), džamija Dašnice u istoimenom naselju, kao i turbe Sadik-age bimbaše. Nakon toga srušene su i džamije u Janjarima (1867.), Atmačićima (1937.), Glinjama (džamija Azizija iz sedamnaestog vijeka), u Trnovi (1830.), te džamije u Janji - Atik i Džedid džamija.⁵⁹

Mada je Janja bila desetinama kilometara daleko od linije fronta, iako je bio policijski sat, janjarske ljepotice su pod okriljem noći minirane i pretvorene u prah i pepeo.⁶⁰

Jednog od najtužnijih dana u historiji Janje veoma dobro se sjeća Hanumica Alibegović, čija se porodična kuća nalazi dvadesetak metara od Atik džamije. Ona svjedoči:

*"Bila je noć, spavali smo. Zvuk eksplozije me je podigao na noge. Pogledala sam kroz prozor i vidjela da džamija preko puta moje kuće nije srušena. Prvo su, naime, pokušavali srušiti Džedid džamiju. Nekoliko minuta kasnije eksplozija će s moje kuće odnijeti kompletan crijep, polupati staklena okna i izbaciti okvire iz ležišta. Tada mi je bilo jasno da je srušena Atik džamija."*⁶¹

Ujutro je ugledala prizor od kojeg joj se ledila krv u žilama. Bageri su tovarili dijelove srušene džamije u kamione i odvozili ih na obale Drine. Zajedno sa Atik džamijom, sravnjeni su sa zemljom svi mezari, među kojima i mezar Kulin kapetana.

*"U čovjeku tada, rekla bih, proradi neki inat. Još uvijek sam radila i krenula sam na posao u najljepšem kostimu. Ugledala sam pored srušene džamije opštinskog službenika iz Bijeljine koji je to sve nadgledao. Moja kuća je bila bez crijepa, a cigle od džamije su bile razbacane po dvorištu. Svi objekti u čaršiji su bili bez prozora i crijepa na krovovima. Ipak najteže mi je bilo kada su u toku dana minirali temelje munare."*⁶²

⁵⁹ Jusuf Trbić, Zašto su srušene džamije? <https://preporodbn.com/zasto-su-srusene-dzamiije/>. Preuzeto: 30.07.2021; Vidi i: Emir Musli, Bijeljinske džamije, <https://www.dw.com/bs/bijeljinske-d%C5%BEamije/g-16680448>. Preuzeto:30.07.2021.

⁶⁰ Krišom napravljena fotografija srušene Atik džamije u centru ovog podrinjskog mjesta služila je kao dokaz u Haškom tribunalu na suđenju Slobodanu Miloševiću. Njegova odbrana je tvrdila kako vjerski objekti nisu rušeni u zonama gdje nije bilo ratnih dejstava, ali je fotografija srušene džamije u Janji opovrgavala monstruožnu fabriku laži Miloševićeve odbrane.

⁶¹ Vedran Bošnjak, Jedan od najtužnijih dana u historiji Janje: Zajedno s Atik džamijom sa zemljom sravnjen i mezar Kulin kapetana, <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/>. Preuzeto: 30.07.2021.

⁶² Vedran Bošnjak, Jedan od najtužnijih dana u historiji Janje: Zajedno s Atik džamijom sa zemljom sravnjen i mezar Kulin kapetana, <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/>. Preuzeto: 30.07.2021.

Džedid džamija je također srušena i tokom dana. Međutim, nikada nisu srušeni temelji džamije koji su dočekali povratnike u Janju i na kojim je ponovo izgrađena Džedid džamija.

Žrtve rata iz Bijeljine u brojkama

Žrtve rata sa prebivalištem u općini Bijeljina od 1992. do 1995. godine, prema etničkoj pripadnosti i statusu (civil ili vojnik) predstavljene su u tabeli 4.⁶³

Tabela 4.

Etnička pripadnost	Žrtve rata sa prebivalištem u Bijeljini od 1992-1995. godine					
	Svega	Civilni	Vojnici			
			Armija R BiH	HVO	JNA - VRS	Svega
Bošnjaci	257	234	5	-	18	23
Srbi	726	10	-	-	716	716
Hrvati	2	1	-	1	-	1
Albanci	14	14	-	-	-	-
Romi	3	3	-	-	-	-
Ukupno	1.002	262	5	1	734	740

Iz podataka u tabeli može se vidjeti da je u ratu protiv Bosne i Hercegovine, iz Bijeljine, na različite načine stradalo 1.002 stanovnika, od kojih 262 civila i 740 vojnika. Među civilnim žrtvama rata najviše je Bošnjaka, 234 ili 89,31% ukupnih civilnih žrtava rata. Bošnjaci su bili meta etničkog čišćenja, s ciljem stvaranja etnički čistih prostora na kojima bi živjeli samo Srbi. S obzirom na činjenicu da je u gradu Bijeljini živjelo 19. 024 Bošnjaka ili 52,24% ukupnog broja stanovništva oni su bili smetnja ostvarenju ciljeva koje je postavilo rukovodstvo tzv. Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (Republike srpske). Među civilnim žrtvama rata je i 14 Albanaca ili 5,34%, 10 Srba ili 3,81%, 3 Roma ili 1,15% te 1 Hrvat ili 0,38% ukupnog broja civilnih žrtava rata u Bijeljini.

Podaci u tabeli pokazuju da je sa područja Bijeljine bilo 740 vojnih žrtava rata ili 73,85% ukupnih žrtava rata. U jedinicama Armije Republike Bosne i Hercegovine, jedine legalne vojne formacije pod kontrolom Vlade Republike Bosne i Hercegovine, stradalo je pet Bošnjaka sa prebivalištem u Bijeljini, a u jedinicama JNA (VRS) 18 Bošnjaka. Dakle, u različitim vojnim formacijama stradala su 23 Bošnjaka. Podaci u tabeli nedvosmisleno pokazuju da su Srbi iz

⁶³ M. Tokača, *Ljudski gubici u BiH, 522-554*; Vidi i: Spisak ubijenih bijeljinskih civila 1992-1995.

Bijeljine ginuli u jedinicama JNA-VRS za ideju "Velike Srbije" ostavljajući svoje živote na ratištima širom Republike Bosne i Hercegovine. Od ukupnog broja vojnih žrtava rata u Bijeljini, a bilo ih je 740, Srba je 716 ili 96,76%, Bošnjaka 23 ili 3,11%, Hrvata 1 ili 0,13%.

Kraj rata i povratak prognanih

Rat u Bosni i Hercegovini je okončan potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 14. decembra 1995. godine u Parizu. Po mišljenju mnogih istraživača, intelektualaca različitih profila, Sporazum je legalizirao genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.⁶⁴

Prema Dejtonskom sporazumu, u unutrašnjoj strukturi Bosne i Hercegovine postoje dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine koju čini 10 kantona i Republika srpska. Osim dva entiteta, postoji i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine, koji je nastao Odlukom Međunarodnog arbitražnog suda. Uspostavljen je 8. marta 2000. godine.⁶⁵ U periodu od 1992. do 1995., približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano napustiti svoje domove.⁶⁶ Statistike govore, a podatak je saopćen i na prvom Kongresu izbjeglih i raseljenih osoba Bosne i Hercegovine, održanom 27. juna 2007., da se od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do 2007. u Bosnu i Hercegovinu vratilo blizu milion osoba. Ovo su podaci vladinih zvaničnika. Interesovanje za povratak u Bosnu i Hercegovinu ne opada, sudeći po broju podnesenih zahtjeva za registriranje potencijalnih korisnika pomoći na osnovu javnog poziva Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Riječ je o više od 40. 000 porodica, odnosno oko 135. 000 osoba koje se žele vratiti u svoje domove. Proces povrata imovine i stanarskih prava realiziran je u visokom procentu: 99,7%. Prema službenim pokazateljima, u Bosni i Hercegovini je od ukupno blizu 445. 000 potpuno srušenih ili devastiranih stambenih jedinica, obnovljeno blizu 260.000, što je oko 45 %.⁶⁷

Stanje na terenu, ipak, govori nešto drugačije. Ne postoji ni približno tačna evidencija prodane ili zamijenjene imovine, nakon što je ona vraćena u posjed

⁶⁴ Vidi: S. Čekić, *Dejtonski sporazum*.

⁶⁵ Vidi: *Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, prečišćeni tekst, broj: 02-02-36/10, Brčko. 14.01.2010.

⁶⁶ Arhiva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, *Izveštaj Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, za 2016. godinu*. Sarajevo, 11. 09. 2017.

⁶⁷ Vidi: Adnan Rondić, *Povratak: Između privida i stvarnosti*, Sarajevo 2007, 6-7. (dalje: A. Rondić, *Povratak*).

ranijim vlasnicima ili nositeljima stanarskog prava. Nemali broj povratnika, povratnici su samo na papiru. Dio njih u ranija mjesta prebivališta navraća tek u vrijeme ljetnih odmora, dio njih vrijeme boravka, u različitim omjerima, «raspoređuje» u oba bosanskohercegovačka entiteta.

Kakav je danas položaj povratnika u Bosni i Hercegovini, bez obzira na njihovu etničku pripadnost?! Može li se dati generalna ocjena procesa koji je zapravo ključ reintegracije Bosne i Hercegovine? Vladini izvještaji, najčešće preko resornih ministarstava, daju, preovlađujuće, optimističnu sliku, ali i detektiraju određene probleme, objektivne ili subjektivne prirode, kad je proces povratka u pitanju.

Predstavnik UNHCR-a za Bosnu i Hercegovinu, James Lynch ističe da je mnogo toga postignuto u oblasti povratka i održivog ostanka u Bosni i Hercegovini, ali i dalje je potrebno ulagati napore u povratak raseljenih osoba, posebno na zbrinjavanju ljudi iz kolektivnih smještaja. S druge strane, izvještaj Helsinškog komiteta za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, čiji se značajan dio odnosi na proces povratka u Bosnu i Hercegovinu, daje prilično drugačiju sliku. U 2006. godini manjinskih povrataka gotovo da nije bilo. Mada se niko zbirno ne bavi analizom broja vraćene, pa prodane ili zamijenjene nekretnine, obilaskom povratničkih naselja i gradova može se utvrditi kako je više od 50% u vlasništvo vraćenih stanova, kuća i posjeda, nekom vrstom kupoprodajnih ili zamjenskih ugovora promijenilo vlasnika, a barem još 30 posto je u procesu prodaje ili se koristi samo vikendom. Predmetom prodaje su i neki tek obnovljeni objekti sredstvima povratničkih fondova. Slabe rezultate provedbe Aneksa 7 u 2006. dodatno opterećuje, nerijetka, pojava onih koji su se prije godinu ili više vratili, da bi sada, zbog neodrživog povratka, opet krenuli tamo gdje misle da mogu pre/živjeti.⁶⁸

Uzroke zbog kojih se život povratnika ne razlikuje previše od kraja do kraja, smatramo svojevrsnim faktorima *održivosti povratka*. Treba istaći da održivost povratka ovisi o najmanje šest faktora: Sigurnost povratnika, Ekonomski status povratnika, Socijalna i zdravstvena zaštita dostupna povratnicima, Mogućnost obrazovanja u povratničkim područjima, Pravo i mogućnost učešća u organima lokalne samouprave i javnim preduzećima, Pravo na kulturnu posebnost povratnika.

Bosansko podrinje je dugo vremena bilo područje nesigurnog življenja, posebno za bošnjačke povratnike. Tako je 11. jula 2001. godine u Vlasenici

⁶⁸ A. Rondić, *Povratak*, 8-12.

ubijena djevojčica Meliha Durić, koja je imala 16 godina. Ovaj zločin nije riješen.⁶⁹

Proces povratka prognanih Bošnjaka u Bijeljину tekao je sporo i neorganizirano. Prvi val povratka tekao je od 1996. do 2000. godine. Prognanici su se najviše vraćali u Mjesnu zajednicu Janja. Godine 1998. obnovljen je rad Medžlisa Islamske zajednice u Bijeljini i od tada počinje proces povratka imovine. Sve je išlo izuzetno sporo uz puno opstrukcija lokalnih vlasti. Ipak, 2002. godine "izliveni" su temelji za svih pet porušenih džamija u Bijeljini. Džamije su obnavljane zahvaljujući, između ostaloga, sredstvima bijeljinaца koji su živjeli u inozemstvu.⁷⁰

Sredstva za obnovu bijeljinskiх džamija obezbijedili su i Rijaset islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za izbjegla i raseljena lica Federacije Bosne i Hercegovine, općina Bijeljina i druga pravna i fizička lica.⁷¹

U bosanskohercegovačkom entitetu Republika srpska negira *bosanski jezik*. Zabranjuje se izvođenje nastave na bosanskom jeziku, a jezik se imenuje nepostojećim bošnjačkim jezikom. Time se vrši diskriminacija učenika koji žele da se njihov jezik imenuje *bosanski*.

Osim toga, visoki zvaničnici iz Republike srpske u javnim istupima negiraju državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake kao narod, što utiče na perspektivu ljudi ovih prostora. Ulice u Bijeljini nose nazive ratnih zločinaca iz Drugog svjetskog rata i perioda agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, grade se biste ratnim zločincima, "osveštavaju" škole i druge državne institucije itd.

Situacija sa upošljavanjem u javnoj upravi nije dobra. Povratnici se, uglavnom, bave poljoprivredom, no ovdje postoji problem plasmana viška proizvoda.

⁶⁹ Ramiz Salkić, *Godine borbe za slobodu, čast i dostojanstvo*, BMG, Tuzla 2018, 82.

⁷⁰ Tako je za džamiju *Ahmed-bega Salihbegovića* u bijeljinskoj mahali "Selimovići", sredstva za unutrašnje radove donirao Damir Čaušević, koji ima ugostiteljski objekat u Beču, Republika Austrija a za vanjsku fasadu, hadžija Sulejman Dragić. Vidi: Vedran Bošnjak, *Obnova u Bijeljini: Džamija Ahmed-bega Salihbegovića ponovo zablistala*, www.aa.com.tr/ba/balkan/obnova/. (Preuzeto: 24.05.2021).

⁷¹ U Bijeljini je obnovljena i svečano otvorena 16. avgusta 214. godine *Sultan Sulejmanova - Atik džamija*, čija je obnova počela 2002. godine. To je najstarija džamija u Bijeljini, a njenu obnovu pomagali su mnogi pojedinci različitih vjera, udruženja i institucije. Donacije za obnovu *Atik džamije* u Bijeljini davali su mnogi građani. Tako je Hasan Talović donirao 100.000 BM (oko 50.000 eura). Vidi: Svečano otvorena Atik džamija: Značajan doprinos obnovi i povratku u Bijeljину, www.aa.com.tr/ba/kultura_i_umjetnost/. (Preuzeto: 24.05.2021).

Etnička struktura stanovništva Bijeljine 2013. godine

Godine 2013. izvršen je popis stanovništva u Bosni i Hercegovini. Bio je to prvi popis nakon rata i agresije. Etnička struktura stanovništva Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike srpske, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Bijeljine, izražena u brojkama, može se vidjeti u tabeli 5.⁷²

Tabela 5.

Stanovništvo Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike srpske, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Bijeljine prema etničkoj pripadnosti po popisu stanovništva 2013. godine u brojkama

	Svega	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Ne izjašnjava se	Ostali	Bez odgovora
Bosna i Hercegovina	3.531.159	1.769.592	1.086.733	544.780	27.055	96.539	6.460
Federacija BiH	2.219.220	1.562.372	56.550	497.833	18.344	79.838	4.233
Republika srpska	1.228.423	171.839	1.001.299	29.645	8.189	15.324	2.127
Brčko distrikt BiH	83.516	35.381	28.884	17.252	522	1.377	100
Bijeljina - općina	107.715	13.090	91.784	515	674	1.550	102
Bijeljina - grad	42.278	4.469	35.798	315	502	1.159	35

Iz podataka u tabeli može se vidjeti da je u Bosni i Hercegovini živjelo 3.531.159 stanovnika, što je bilo 845.874 stanovnika manje u odnosu na 1991. godinu. Rezultat je to agresije i rata protiv Bosne i Hercegovine. Bošnjaci su bili najbrojnija etnička grupa i bilo ih je 1.679. osobe što je 223.364 osobe manje u odnosu na 1991. Srba je bilo 1.086.733 osobe što je 279.371 osoba manje u odnosu na 1991. Hrvata je bilo 544.780 što je bilo 216.072 osobe manje u odnosu na 1991. Ostalih, onih koji se nisu izjasnili i onih osoba koji su bili bez odgovora bilo je 130.054 ili 3,68% ukupnog stanovništva Bosne i Hercegovine.

U Federaciji Bosne i Hercegovine živjelo je 2.219.220 stanovnika. Bošnjaka je bilo 1.562.372, Hrvata 497.833, Srba 56.550, Ostalih 79.838, onih osoba koji se nisu izjasnili 18.344 i bez odgovora 4.233 osobe. Iz podataka u tabeli može se vidjeti da je u Federaciji Bosne i Hercegovine živjelo 62,85% ukupnog stanovništva Bosne i Hercegovine, Republici srpskoj 34,79%, a u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine 2,36%.

⁷² Vidi: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2016, 54-56. Za Bijeljina grad vidi: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, etnička/nacionalna pripadnost, vjeroispovijest i maternji jezik, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2019, 546.

Općina Bijeljina imala je 107.715 stanovnika, što je za 10.727 stanovnika više u odnosu na 1991. godinu. Etnička struktura stanovništva se značajno promijenila pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine. Srba je, 2013. godine, bilo 91.784, što je za 34.395 osoba više u odnosu na 1991. godinu, Bošnjaka 13.090, što je za 17.139 osoba manje, Hrvata 515, što je za 23 osobe više, Ostalih 1.550, što je za 2.902 osobe manje u odnosu na 1991. godinu. Onih koji se nisu izjasnili, u etničkom smislu, u općini Bijeljina bilo je 674 a bez odgovora 102 osobe.

Promjene u etničkoj strukturi stanovništva, što se vidi iz tabele, desile su se na štetu Bošnjaka koji su u ratu protiv Bosne i Hercegovine bili najveća žrtva.

U gradu Bijeljini živjelo je 42.278 stanovnika, što je za 5.864 osobe više u odnosu na 1991. godinu. Srba je bilo 35.798, što je za 25.348 osoba više u odnosu na 1991. godinu, Bošnjaka 4.469, što je za 14.555 manje, Hrvata 315, što je za 51 osobu manje i Ostalih 1.159, što je 1.963 osobe manje u odnosu na 1991. godinu. Onih koji se nisu izjasnili u etničkom smislu bilo je 502 i bez odgovora 35 osoba.

U periodu 1991-1995. godine najviše se povećao broj Srba, za 25.348 osoba. Broj Bošnjaka se u istome periodu smanjio za 14.555 osoba. Rezultat je to "planske politike" koju su vodile vlasti Republike srpske. Njihov cilj je, između ostaloga, bio da se promijeni etnička struktura stanovništva "srpske države", tako što će Bošnjaci i drugi nesrbi biti ubijeni, protjerani, raseljeni. Ta politika, što se vidi na primjeru Bijeljine, dala je rezultate, a sve to je "legalizirala" međunarodna zajednica Dejtonskim (mirovnim) sporazumom.

Etnička struktura stanovništva Bosne Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine te općine i grada Bijeljine, prema etničkoj pripadnosti, po popisu stanovništva 2013. godine, izražena u procentima, može se vidjeti u tabeli 6.⁷³

⁷³ Vidi: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2016, 54-56. Za Bijeljinu grad vidi: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, etnička/nacionalna pripadnost, vjeroispovijest i maternji jezik, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2019, 546.

Tabela 6.

Stanovništvo Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike srpske, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Bijeljine prema etničkoj pripadnosti po popisu stanovništva 2013. godine u procentima

	Svega	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Ne izjašnjava se	Ostali	Bez odgovora
Bosna i Hercegovina	100	50,11	30,77	15,43	0,77	2,73	0,18
Federacija BiH	100	70,40	2,55	22,43	0,83	3,60	0,19
Republika srpska	100	13,99	81,51	2,41	0,67	1,25	1,17
Brčko distrikt BiH	100	42,36	34,58	20,66	0,63	1,65	0,12
Bijeljina - općina	100	12,15	85,21	0,48	0,62	1,45	0,09
Bijeljina - grad	100	10,57	84,67	0,75	1,19	2,74	0,08

Podaci u tabeli pokazuju da su Bošnjaci najbrojniji narod u Bosni i Hercegovini. Bošnjaci čine 50,11% ukupnog stanovništva države. Srba je prema popisu iz 2013. godine bilo 30,77%, Hrvata 15,43% u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine. U odnosu na 1991. godinu Bošnjaka je u ukupnom procentu stanovnika Bosne i Hercegovine bilo više za 6,61%, Srba manje za 0,43%, a Hrvata manje za 1,97%.

U Federaciji Bosne i Hercegovine živjelo je 70,40% Bošnjaka, 22,43% Hrvata i 3,60% Ostalih. Osoba koje se nisu izjasnile bilo je 0,83%, a osoba bez odgovora 0,19% ukupnog stanovništva Federacije.

Podaci u tabeli pokazuju da je u bosanskohercegovačkom entitetu Republika srpska živjelo je 81,51% Srba, 13,199% Bošnjaka, 2,41% Hrvata i 1,25 Ostalih. Osoba koje se nisu izjasnile bilo je 0,67%, a osoba bez odgovora 1,17% ukupnog stanovništva Republike srpske.

U Brčko distriktu Bosne i Hercegovine živjelo je 42,36% Bošnjaka, 34,58% Srba, 20,66% Hrvata i 1,65% Ostalih. Osoba koje se nisu izjasnile bilo je 0,63%, a osoba bez odgovora 0,12% ukupnog stanovništva Distrikta.

Iz podataka u tabeli vidi se da je u općini Bijeljina živjelo 85,21% Srba, što je za 26,04% više u odnosu na 1991. godinu, a Bošnjaka 12,15%, što je za 19,02% manje u odnosu na 1991. godinu. Hrvata je bilo manje za 0,03%, a Ostalih manje za 3,14% u odnosu na 1991. godinu.

U gradu Bijeljini došlo je do drastične promjene etničke strukture stanovništva u odnosu na 1991. godinu. Naime, Bošnjaci su 1991, činili 52,24% stanovništva grada, Srbi 28,70%, Jugoslaveni 9,48%, Ostali 8,57% i Hrvati 1,00%. Broj Bošnjaka smanjen je za 41,67% i iznosio je 10,57% u ukupnom stanovništvu Bijeljine. Za isto vrijeme povećao se procenat Srba sa 28,70% na

84,67%. Povećanje je, dakle, iznosilo 55,97%. Procenat Hrvata smanjen je za 0,25%, a Ostalih za 5,83% u odnosu na 1991. godinu.

Bijeljina je tipičan primjer kako se ratom, ubistvima, protjerivanjem, silovanjem, zastrašivanjem, odvođenjem u logore, prisilnom mobilizacijom, rušenjem i drugim sredstvima može, drastično promijeniti etnička struktura stanovništva jednoga grada. Svakako, ne treba zanemariti ni druge uzroke smanjenja broja Bošnjaka u Bijeljini kao što su sigurnosna situacija, ekonomski položaj, obrazovanje, putna i druga infrastruktura itd.

Naselja općine Bijeljina 2013. godine

Općina Bijeljina imala je 2013. godine 107.715 stanovnika koji su živjeli u gradu Bijeljina i još 66 naselja. Prema broju stanovnika naselja je moguće podijeliti na mjesta u kojima živi do 1.000 stanovnika, od 1.000 do 2.000 i preko 2.000 stanovnika.

Struktura stanovništva općine Bijeljina po naseljima, prema etničkoj pripadnosti, po popisu stanovništva 2013. godine vidi se iz tabele 7.⁷⁴

Tabela 7.

Stanovništvo općine Bijeljina po naseljima, prema etničkoj pripadnosti, po popisu stanovništva 2013. godine							
	Svega	Bošnjaci	Srbi	Hrvati	Ne izjašnjava se	Ostali	Bez odgovora
1. Amajlije	1.131	1	1.098	4	20	4	4
2. Balatun	1.286	-	1.277	7	2		-
2. Balatun	1.286	-	1.277	7	2		-
3. Banjica	281	-	280	-	-	1	-
4. Batar	229	-	226	1	1	1	-
5. Batković	2.566	1	2.544	10	2	6	3
6. Bijeljina - grad	42.278	4.469	35.798	315	502	1.159	35
7. Bjeloševac	467	-	462	1	2	2	-
8. Brijesnica	174	-	172	1	1	1	-
9. Brodac Donji	686	1	668	7	1	7	2
10. Brodac Gornji	789	1	779	2	4	3	-
11. Bukovica Donja	576	-	575	-	-		1
12. Bukovica Gornja	343	-	343	-	-		-
13. Crnjelovo Donje	2.078	-	2.071	1	-	5	1
14. Crnjelovo Gornje	1.347	2	1.335	3	-	6	1
15. Čađavica Donja	590	-	584	3	-	3	1
16. Čađavica Gornja	716	-	713	2	-	1	-
17. Čađavica Srednja	544	1	540	2	-	1	-
18. Čardačine	509	1	499	1	5		3
19. Čengiće	895	-	883	3	2	7	-
20. Čipirovine	660	1	657	-	2	2	-
21. Dazdarevo	526	-	522	1	1	1	1

⁷⁴ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, etnička/nacionalna pripadnost, vjeroispovijest i maternji jezik, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2019, 544-554.

22. Dijelovi	679	2	658	10	8	1	-
23. Donji Zagoni	312	-	310	-	1	1	-
24. Dragaljevac Donji	348	-	345	1	1	1	-
25. Dagaljevac Gornji	426	-	425	-	-	1	-
26. Dragaljevac Srednji	755	-	754	-	-	1	-
27. Dvrovi	4.873	3	4.808	22	14	17	9
28. Glavičice	1.089	-	1.077	3	2	5	2
29. Glavičorak	175	-	173	-	1	1	-
30. Glogovac	414	-	410	-	2	2	-
31. Gojsovac	713	2	704	-	1	5	1
32. Golo Brdo	382	4	372	2	1	2	1
33. Gradac-Stupanj	522	-	520	-	-	2	-
34. Hase	956	-	944	5	2	2	3
35. Janja	11.710	8.532	3.054	17	18	79	10
36. Johovac	287	-	286	1	-	-	-
37. Kacevac	276	-	275	1	-	-	-
38. Kojčinovac	832	1	824	-	1	4	2
39. Kovačići	411	-	408	1	-	2	1
40. Kovanluk	521	1	510	1	4	3	2
41. Kriva Bara	349	-	344	1	2	2	-
42. Ljeljenča	939	-	926	3	5	5	-
43. Ljeskovac	1.009	1	1.001	1	4	1	-
44. Magnojević Donji	456	-	455	1	-	-	-
45. Magnojević Gornji	341	1	339	-	-	1	-
46. Magnojević Srednji	334	-	323	2	6	3	-
47. Mala Obarska	315	-	314	1	-	-	-
48. Međaši	876	-	868	3	4	1	-
49. Modran	1.044	-	1.030	7	1	4	2
50. Novi	187	-	186	1	-	-	-
51. Novo Naselje	853	43	651	6	3	150	-
52. Novo Selo	1.177	15	1.144	10	4	4	-
53. Obrijež	190	-	190	-	-	-	-
54. Ostojićevo	454	-	449	3	-	2	-
55. Patkovača	2.619	1	2.604	4	2	4	4
56. Piperći	196	-	195	-	-	-	1
57. Popovi	1.257	1	1.236	3	12	4	1
58. Pučile	2.126	1	2.099	8	3	8	7
59. Ruhotina	277	-	275	1	-	1	-
60. Slobomir	6	-	5	-	1	-	-
61. Suho Polje	1.194	1	1.175	2	8	6	2
62. Triješnica	509	-	503	3	1	2	-
63. Trnjaci	1.087	2	1.070	3	4	8	-
64. Velika Obarska	3.942	-	3.906	16	10	7	3
65. Velino Selo	349	1	340	4	3	1	-
66. Vršani	635	-	632	2	1	-	-
67. Zagoni	642	-	641	1	-	-	-
Općina Bijeljina	107.715	13.090	91.784	515	674	1.550	102

Iz podataka u tabeli vidi se da je općina Bijeljina imala 67 naselja uključujući i grad Bijeljina, koji je imao 42.278 stanovnika. Osim grada Bijeljina veća naselja sa preko 2.000 stanovnika bila su: Janja sa 11.710 stanovnika, Dvorovi sa 4.873, Velika Obarska sa 3.942, Patkovača sa 2.619, Batković sa 2.566, Pučile sa 2.126 i Crnjelovo sa 2.078 stanovnika.

Podaci u tabeli pokazuju da je u općini Bijeljina bilo 10 naselja koja su imala od 1.000 do 2.000 stanovnika. To su sljedeća naselja: Crnjelovo Gornje sa 1.347

stanovnika, Balatun sa 1.286, Popovi sa 1.257, Suho Polje sa 1.194, Novo Selo sa 1.177, Amajlije sa 1.131, Glavičice sa 1.089, Trnjaci sa 1.087, Modran sa 1.044 i Ljeskovac sa 1.009 stanovnika.

Naselja sa manje od 1.000 stanovnika su: Banjica, Batar, Bjeloševac, Brijesnica, Brodac Donji, Brodac Gornji, Bukovica Donja, Bukovica Gornja, Čađavica Donja, Čađavica Gornja, Čađavica Srednja, Čardačine, Čengić, Ćipirovine, Dazdarevo, Dijelovi, Donji Zagoni, Dragaljevac Donji, Dragaljevac Gornji, Dragaljevac Srednji, Glavičorak, Glogovac, Gojsovac, Golo Brdo, Gradac-Stupanj, Hase, Johovac, Kacevac, Kojčinovac, Kovačići, Kovanluk, Kriva Bara, Ljeljenča, Magnojević Donji, Magnojević Gornji, Magnojević Srednji, Mala Obarska, Međaši, Novi, Novo Naselje, Obrijež, Ostojićevo, Piperci, Ruhotina, Slobomir, Triješnica, Velino Selo, Vršani i Zagoni.

U 66 naselja općine Bijeljina većinu stanovništva čine Srbi, a jednom naselju – Janji, većinu čine Bošnjaci. Srbi čine 85,21% , a Bošnjaci 12,15% ukupnog stanovništva Bijeljine. Rezultat je to, između ostaloga, agresije i rata protiv Bosne i Hercegovine koji je imao za cilj da izmijeni etničku strukturu stanovništva krajeva koji su smatrani "srpskim prostorom".

ZAKLJUČAK

Geografski položaj, razvijena privreda, obrazovanje, kultura, sport i zdravstvo utjecali su da Bijeljina bude privlačno mjesto za život ljudi različitih kultura, vjera i naroda. Prije agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u Bijeljini su zajedno živjeli Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Jugoslaveni i Ostali. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u općini Bijeljina je živjelo 96.988 stanovnika. Bošnjaka je bilo 30.229 (31,17%), Srba 57.389 (59,17%), Hrvata 492 (0,51%), Jugoslavena 4.426 (4,56 %) i Ostalih 4.452 (4,59 %). U isto vrijeme, u gradu Bijeljina živjelo je 36.414 stanovnika: 19.024 Bošnjaka (52,24%), 10.450 Srba (28,70%), 366 Hrvata (1,00%), 3.452 Jugoslavena (9,48%) i 3.122 Ostalih (8,57%). Stanovništvo općine je živjelo u gradu Bijeljina i još 58 naselja.

Bijeljina je, kao strateški važan grad u planovima i ciljevima agresora, bio meta napada već od 1991. godine. Na ovaj bosanski grad je planirana, pripremana i organizovana agresija i ratni zločini nad Bošnjacima. U Bijeljini su organizirani logori za Bošnjake, ubijani su civili, vršena su masovna i sistematska silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja, ciljano je ubijana i

progonjena bošnjačka elita, masovno su protjerivani i deportovani civili, uništavana su kulturna dobra i imovina te srušeni svi islamski vjerski objekti.

Bijeljina je prvoga aprila 1992. godine bila napadnuta od strane tzv. "srpskih snaga". Meta napada bili su Bošnjaci, Albanci, Romi i drugi nesrbi, koji nisu bili svjesni šta se dešava u njihovome gradu. Ubijani su u svojim kućama, stanovima, džamijama. Masakrirani su i na Ramazanski bajram, 4. aprila 1992. godine. Okrutnošću se posebno isticala tzv. Srpska dobrovoljačka garda (SDG), specijalna jedinica Službe državne bezbjednosti Srbije, koju je predvodio Željko Ražnatović Arkan, i koja je bila pod direktnom komandom režima Slobodana Miloševića u Srbiji, te "Mirkovi četnici" koje je predvodio Mirko Blagojević. Pod Arkanovu komandu stavila se općinska vlast, policija, vojska, sudstvo, Teritorijalna odbrana. Bijeljina je bila okupirana. Samo u toku mjeseca aprila 1992. godine u Bijeljini su ubijena najmanje 93 civila (81 Bošnjak, 8 Albanaca, 3 Srbina i 1 Hrvat). Od 31. marta do 6. aprila 1992. godine, ubijeno je najmanje 55 civila.

Slike zločina sa bijeljinskih ulica, brzo su obišle svijet, ali na slike užasa međunarodna zajednica nije reagirala. Bijeljina je bila generalna proba za rat, ubistva, ratne zločine i genocid koji su ubrzo uslijedili u cijeloj Republici Bosni i Hercegovini.

Rat u Bosni i Hercegovini je okončan potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 14. decembra 1995. godine u Parizu. Po mišljenju mnogih istraživača, intelektualaca različitih profila, Sporazum je legalizirao genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.

Prema Dejtonskom sporazumu, u unutrašnjoj strukturi Bosne i Hercegovine postoje dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine koju čini 10 kantona i Republika srpska. Osim dva entiteta, postoji i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine koji je nastao Odlukom Međunarodnog arbitražnog suda. Uspostavljen je 8. marta 2000. godine.

U periodu od 1992. do 1995., približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano napustiti svoje domove. Poslije rata počeo je povratak, između ostalog, i u Bijeljini. Proces povratka prognanih Bošnjaka tekao je sporo i neorganizirano. Prvi val povratka tekao je od 1996. do 2000. godine. Prognanici su se najviše vraćali u Mjesnu zajednicu Janja. Godine 1998. obnovljen je rad Medžlisa Islamske zajednice u Bijeljini i od tada počinje proces povratka imovine. Sve je išlo izuzetno sporo uz puno opstrukcija lokalnih vlasti. Ipak, 2002. godine "izliveni" su temelji za svih pet porušenih džamija u Bijeljini.

Džamije su obnavljane zahvaljujući, između ostaloga, sredstvima bijeljinaca koji su živjeli u inozemstvu.

Otežavajuća okolnost za povratnike je i činjenica što se u bosanskohercegovačkom entitetu Republika srpska negira bosanski jezik. Zabranjuje se izvođenje nastave na bosanskom jeziku, a jezik se imenuje nepostojećim bošnjačkim jezikom. Time se vrši diskriminacija učenika koji žele da se njihov jezik imenuje bosanski.

Osim toga, visoki zvaničnici iz Republike srpske u javnim istupima negiraju državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake kao narod, što utiče na perspektivu ljudi ovih prostora. Ulice u Bijeljini nose nazive ratnih zločinaca iz Drugog svjetskog rata i perioda agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, grade se ratnim zločincima, "osveštavaju" škole i druge državne institucije itd.

Situacija sa zapošljavanjem u javnoj upravi nije dobra. Povratnici se, uglavnom, bave poljoprivredom, no ovdje postoji problem plasmana viška proizvoda.

Godine 2013. izvršen je popis stanovništva u Bosni i Hercegovini. Bio je to prvi popis nakon rata i agresije. Općina Bijeljina imala je 107. 715 stanovnika, što je za 10. 727 stanovnika više u odnosu na 1991. godinu. Stanovništvo je živjelo u gradu Bijeljina i još 66 naselja, što je za 8 naselja više u odnosu na 1991. godinu. Etnička struktura stanovništva se značajno promijenila pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine. Srba je, 2013. godine, bilo 91. 784, što je za 34. 395 osoba više u odnosu na 1991. godinu, Bošnjaka 13. 090, što je za 17. 139 osoba manje, Hrvata 515, što je za 23 osobe više, Ostalih 1. 550, što je za 2. 902 osobe manje u odnosu na 1991. godinu. Onih koji se nisu izjasnili, u etničkom smislu, u općini Bijeljina bilo je 674 a bez odgovora 102 osobe.

U gradu Bijeljini živjelo je 42. 278 stanovnika, što je za 5.864 osobe više u odnosu na 1991. godinu. Srba je bilo 35. 798, što je za 25. 348 osoba više u odnosu na 1991. godinu, Bošnjaka 4. 469, što je za 14. 555 manje, Hrvata 315, što je za 51 osobu manje i Ostalih 1.159, što je 1.963 osobe manje u odnosu na 1991. godinu. Onih koji se nisu izjasnili u etničkom smislu bilo je 502 i bez odgovora 35 osoba.

Općina Bijeljina imala je, u ukupnom stanovništvu, 85,21% Srba, što je za 26. 04% više u odnosu na 1991. godinu, a Bošnjaka 12,15%, što je za 19,02% manje u odnosu na 1991. godinu. Hrvata je bilo manje za 0,03%, a Ostalih manje za 3,14% u odnosu na 1991. godinu.

U gradu Bijeljini došlo je do drastične promjene etničke strukture stanovništva u odnosu na 1991. godinu. Naime, Bošnjaci su 1991, činili 52,24% stanovništva grada, Srbi 28,70%, Jugoslaveni 9,48%, Ostali 8,57% i Hrvati 1,00%. Broj Bošnjaka smanjen je za 41,67% i iznosio je 10,57% u ukupnom stanovništvu Bijeljine. Za isto vrijeme povećao se procenat Srba sa 28,70% na 84,67%. Povećanje je, dakle, iznosilo 55,97%. Procenat Hrvata smanjen je za 0,25%, a Ostalih za 5,83% u odnosu na 1991. godinu.

Bijeljina je tipičan primjer kako se ratom, ubistvima, protjerivanjem, silovanjem, zastrašivanjem, odvođenjem u logore, prisilnom mobilizacijom, rušenjem i drugim sredstvima može, drastično promijeniti etnička struktura stanovništva jednoga grada. Svakako, ne treba zanemariti ni druge uzroke smanjenja broja Bošnjaka u Bijeljini kao što su sigurnosna situacija, ekonomski položaj, obrazovanje, putna i druga infrastruktura itd.

Summary

Geographical location, developed economy, education, culture, sports and health have made Bijeljina an attractive place for people of different cultures, religions and peoples to live. Before the aggression on the Republic of Bosnia and Herzegovina, Bosniaks, Serbs, Croats, Yugoslavs and Others lived together in Bijeljina. According to the 1991 census, there were 96,988 inhabitants in the municipality of Bijeljina. There were 30,229 Bosniaks (31.17%), 57,389 Serbs (59.17%), 492 Croats (0.51%), 4,426 Yugoslavs (4.56%) and 4,452 Others (4.59%). At the same time, the city of Bijeljina had a population of 36,414: 19,024 Bosniaks (52.24%), 10,450 Serbs (28.70%), 366 Croats (1.00%), 3,452 Yugoslavs (9.48%) and 3,122 Others. (8.57%). The population of the Municipality lived in the city of Bijeljina and another 58 settlements.

Bijeljina, as a strategically important city in the plans and goals of the aggressors, has been the target of attacks since 1991. Aggression and war crimes against Bosniaks were planned, prepared and organized against this Bosnian town. Camps for Bosniaks were organized in Bijeljina, civilians were killed, mass and systematic rapes and other forms of sexual violence were committed, the Bosniak elite was targeted killed and persecuted, civilians were expelled and deported en masse, cultural property and property were destroyed, and all Islamic religious objects.

On April 1, 1992, Bijeljina was attacked by the so-called "Serbian forces". The targets of the attack were Bosniaks, Albanians, Roma and other non-Serbs,

who were unaware of what was happening in their town. They were killed in their houses, apartments, mosques. They were also massacred on Eid al-Fitr, April 4, 1992. The so-called The Serbian Volunteer Guard (SDG), a special unit of the Serbian State Security Service, led by Zeljko Raznatovic Arkan, which was under the direct command of Slobodan Milosevic's regime in Serbia, and the "Mirko Chetniks" led by Mirko Blagojevic. Under Arkan's command was placed the municipal government, the police, the army, the judiciary, the Territorial Defense. Bijeljina was occupied. In April 1992 alone, at least 93 civilians were killed in Bijeljina (81 Bosniaks, 8 Albanians, 3 Serbs and 1 Croat). From March 31 to April 6, 1992, at least 55 civilians were killed.

Pictures of crimes from the streets of Bijeljina quickly went around the world, but the international community did not react to the pictures of horror. Bijeljina was a rehearsal for war, murder, war crimes and genocide that soon followed throughout the Republic of Bosnia and Herzegovina.

The war in Bosnia and Herzegovina ended with the signing of the Dayton Agreement on December 14, 1995 in Paris. According to many researchers, intellectuals of various profiles, the Agreement legalized the genocide of Bosniaks in Bosnia and Herzegovina.

According to the Dayton Agreement, there are two entities in the internal structure of Bosnia and Herzegovina: the Federation of Bosnia and Herzegovina, which consists of 10 cantons, and the Republika Srpska. Apart from the two entities, there is also the Brčko District of Bosnia and Herzegovina, which was created by the Decision of the International Arbitration Court. It was established on March 8, 2000.

Between 1992 and 1995, approximately 2.2 million people in Bosnia and Herzegovina were forced to flee their homes. After the war, he began to return, among other things, to Bijeljina. The return process of the expelled Bosniaks was slow and disorganized. The first wave of returns ran from 1996 to 2000. The exiles mostly returned to the local community of Janja. In 1998, the work of the Majlis of the Islamic Community in Bijeljina was renewed, and since then the process of returning property has begun. Everything went extremely slowly with a lot of obstruction by the local authorities. However, in 2002, the foundations for all five demolished mosques in Bijeljina were "poured out". The mosques were renovated thanks, among other things, to the funds of whites who lived abroad. An aggravating circumstance for returnees is the fact that the Bosnian language is denied in the Republika Srpska entity of Bosnia and Herzegovina. Teaching in the Bosnian language is prohibited, and the language called the non-existent Bosniak language. This discriminates against students

who want their language to be called Bosnian. In addition, high-ranking officials from the Republika Srpska in public appearances deny the state of Bosnia and Herzegovina and Bosniaks as a people, which affects the perspective of the people of this area. The streets in Bijeljina are named after war criminals from the Second World War and the period of aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, busts of war criminals are being built, schools and other state institutions are being "sanctified", etc. The situation with employment in public administration is not good. Returnees are mainly engaged in agriculture, but here there is a problem of placing surplus products.

In 2013, a census was conducted in Bosnia and Herzegovina. It was the first census after the war and aggression. The municipality of Bijeljina had 107,715 inhabitants, which is 10,727 inhabitants more than in 1991. The population lived in the city of Bijeljina and another 66 settlements, which is 8 settlements more than in 1991. The ethnic structure of the population changed significantly under the influence of the war against Bosnia and Herzegovina. In 2013, there were 91,784 Serbs, which is 34,395 more than in 1991, 13,090 Bosniaks, which is 17,139 fewer, 515 Croats, which is 23 more, and the other 1,550, which is 2,902. persons less than in 1991. In ethnic terms, there were 674 non-respondents in the municipality of Bijeljina and 102 without answering. The city of Bijeljina had a population of 42,278, which is 5,864 more than in 1991. There were 35,798 Serbs, which is 25,348 people more than in 1991, 4,469 Bosniaks, which is 14,555 less, 315 Croats, which is 51 people less, and Others 1,159, which is 1,963 people less than in 1991. year. Those who did not declare themselves in the ethnic sense were 502 and 35 people did not answer.

The municipality of Bijeljina had, in the total population, 85.21% Serbs, which is 26.04% more than in 1991, and Bosniaks 12.15%, which is 19.02% less than in 1991. There were 0.03% fewer Croats and 3.14% fewer Others than in 1991.

In the city of Bijeljina, there has been a drastic change in the ethnic structure of the population compared to 1991. Namely, Bosniaks made up 52.24% of the city's population in 1991, Serbs 28.70%, Yugoslavs 9.48%, Others 8.57% and Croats 1.00%. The number of Bosniaks decreased by 41.67% and amounted to 10.57% in the total population of Bijeljina. At the same time, the percentage of Serbs increased from 28.70% to 84.67%. The increase was therefore 55.97%. The percentage of Croats decreased by 0.25%, and the number of Others by 5.83% compared to 1991.

Bijeljina is a typical example of how war, murder, expulsion, rape, intimidation, deportation, forced mobilization, demolition and other means can

drastically change the ethnic structure of a city's population. Certainly, other causes of the reduced number of Bosniaks in Bijeljina should not be neglected, such as the security situation, economic situation, education, road and other infrastructure, etc.